زموږ کلي او بانډې

Ketabton.com

سمیع الدین افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

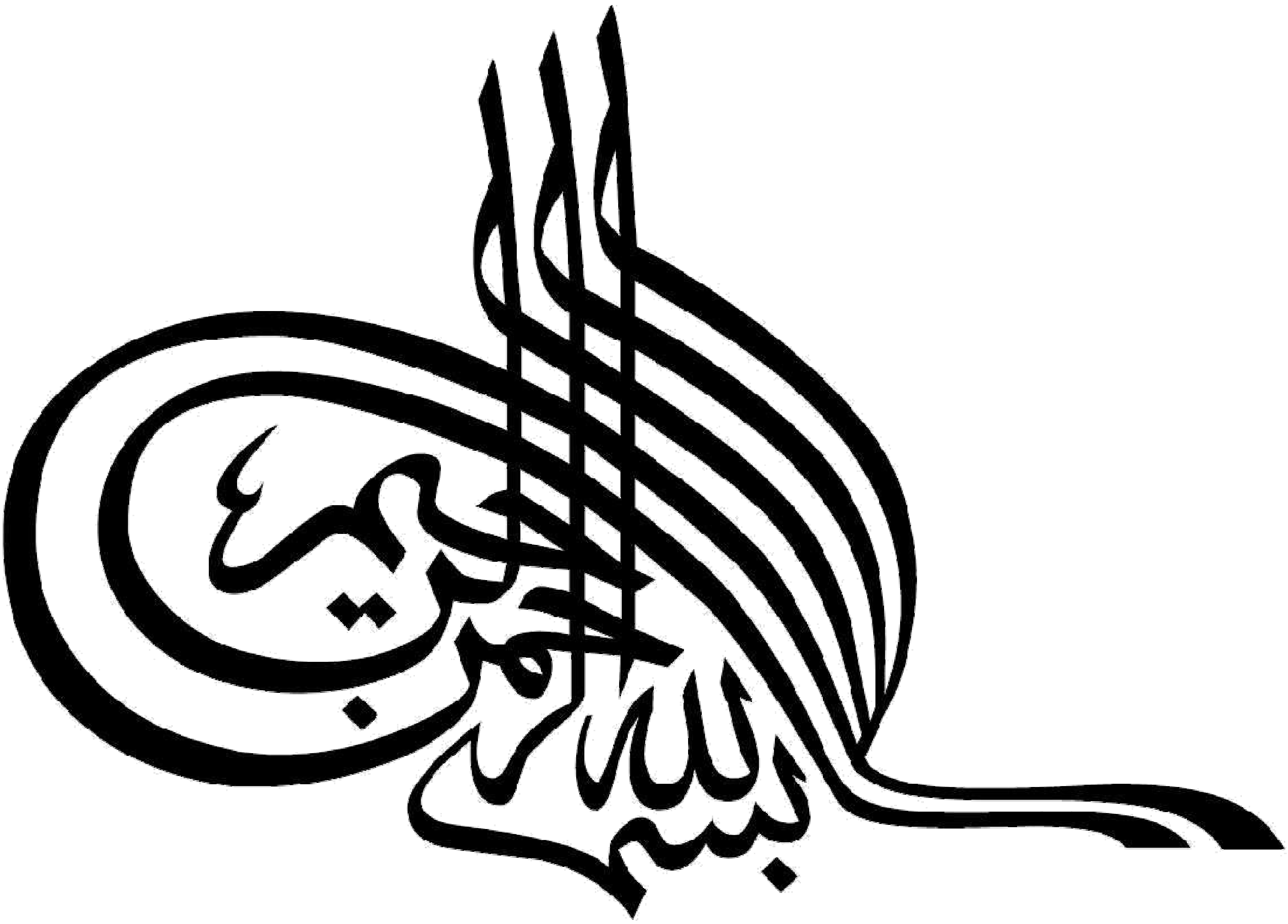

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم::	زمونږ کلي اوبانډې
لیکوال::	سمیع الدین افغاني
خپرندوی::	افغان ننګ ویب پاڼه
کمپوز/ډیزاین::	اجمل اکبري
دخپرېدو کال::	د ۱۳۹۰ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

درنو لوستونکو
پدي کتاب کې د لغمان په اړه د دهیوادد معاصره څېړونکو او لیکوالانو د معتبره تاریخي لیکنو کره مطالب راټــول شوي چې ددې مطالبو یادونه پدې کتاب کې لازم او ضروری ګڼل کیږي٠ هیله ده چې ددې مطالبو په راټــولولو سره مــود لغمان په اړه درنو لــوستونکو ته دپام وړ معلومات برابر کړي وي ٠
دمولانا دکتور محمد سعید سعید افغاني یادداشتونه٠
دښاغلي شهسوار سنګروال صیب لیکنه د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت٠
دښاغلي پوهنیار ظفر اهتمام لیکنه د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت٠
د ښاغلی نجم الدین سعدي لیکنه لغماني اوکره او دهغه ډولونه
او همدارنګه د افغان ننګ د ښکلې پاڼې د قدر وړ او بادرد کارکونکو او په خاصه توګه د ښاغلي اجمل اکبری صیب نه دکتاب دتظیم برابرولو په برخه د زړه دکومي مننه کوم کور مو ودانکې ٠
دوستانو دلیکنو ته چې په کتاب کې ځای ورکړل شوی دی د دوي همکاري د یادولو او مننې وړ ګنم ٠
سمیع الدین افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړۍ برخه

محترمو لوستونکو

لکه څنګه چې هرانسان خپل دژوند ، کوچني والي او دستريدو خوږې او ترخې خاطرې له ځانه سره
په خپل ذهن کې لري ،خوکله چې دانسان عمر زياتيږې دکلي، کور،ښوونځی اوټول هغه
چاپيريال چې انسان پکې سترشوی دی او د ژوند مختلف پړاوونه يې پکې تير کړي دي
هميشه د هغه يادونه او خاطرې سرې ته په سترګو کيږې ، خو دا يادونه هغه وخت زيات
شي چې انسان د خپلو کلو او باڼدو او وطن څخه لرې په پردي وطن کې دمساپری
اومهاجرت شپې او ورځې
تيروي ٠ په دغه ياداشتونو کې د کلو او باڼدو عاميانه او پرګنيز کلتور ، رسم اورواجونو
سره د اشنا کيد لوترڅنګ عاميانه اوکليوالي اصطلاحاتوته خاصه پاملرنه شوې ده چې
ترڅومو
له يوې خوا دغه اصطلاحات ژوندي ساتلي وي اوله بلې خوا ددې اصطلاحاتو په کارولو سره
دغه ليکنې ته پرګنيز رنګ اوخوند ورکړی وي٠
مورنی نيکه
زما مورنی نيکه خدای بښلی ګل احمد د مرحوم ملا صفت ځوی وه چې د لغمان دچاردهي
دصفت
د کلي په سيمه کې تقريباً دولس جريبه ځمکه لرله چې دااندازه ځمکه په لغمان کې ديوې
کورنۍ
لپاره مناسب حاصل او ښه عايد برابرولی شي٠

په هغه کلي کې چې مور او سيدلو د استاني بابا زيارت ، اخوند کلی او باغمرزا د کلو په
مرکزيت کې يې موقعت درلود چې د ملاصفت دکلي په نامه يادیده او دشلو کورنيوپه
شاوخوا پکې هستوګنه درلوده چې د ټولو يو مشترک جومات وه ٠
جومات ته به دکلي سپين ګيري ، ځوانان او هلکان د لمانځه لپاره راتلل دجومات ملا به
دلمانځه څخه برسيره دکلي هلکانو او ماشومانو ته هر سهار د قاعدې بغدادي الفبا ، پنج
کتاب، قرانکريم ، قدري ، تفنګسايه ،تفسير، ګلستان ، د تفسير علوم او نور ديني کتابونو
تدريس کاوه ٠
نيکه به دملا اذان څخه د مخه دکلا په بياله کې اودس تازه کړ، پګړۍ به يې وتړله ،خپله شړۍ
به يې ترڅان چارپيره کړه او د سهار لما نځه لپاره جومات ته ځان رساوه ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې به لمونځ وشو نو کلا ته تر رسیدلو پورې د خدای ذکر کاوه او تسبیح به یې اړولې .

نیابه د معمول سره سم د نیکه تر راتګه سبانــاری تیاروه ، د کلي رواج وه پــه سبا ناري کــې به د غرمې ډوډۍ په شان هر رنګ خواړه پخیدل خو د کرتو اوړه چې دوازدې سره شوي غوړي به یې په څرخني کې اچول د تازه سبو او د وچې شوې غوښې د قورمې سره خاص خوند او مزه لرله .

نیکه به کله چې د سبا ناری وکړ نو څاروي به یې مخکې کړل او د دامان کلا په لور به روان شو . د دامان کلا چې نیکه نوې جــوړه کــړې وه او هغه د نیکه د مځکو تــر څنګ په یوې غنډۍ کې یو اځینۍ کلا وه چې په لاندې برخه کې یې لویه بیاله وه او د دغې بیالې دواړه خواو کې د انځرو او بې دانه توتو ونې ولاړې وې چې په خپل موسم کې یې ښه انځر او خواږه توتانو حاصل ورکاوه .

نیکه به څاروي د دهقان په مرسته د شوتلو په پټي کــې چې شوتله یې له پخوا ریبل شوې وه په مناسب ځای کې دیوې اوږدې رسی سره چې یو سر یې د څاروي په غاړه او په بل سر کې یې د لرګو میخ وه په پټي کې میخ کړل او خپله به د دهقان سره د زمینداری په کارونو بوخت شو .
نیکه ټوله مځکه محمد جان ماما ته چې د باغمراز په کلي کې د خپلی کورنی سره هستوګنه درلوده په دهقاني ورکړې وه خودی به هم ورسره جوخت د قلبې ، مالې ،تخم پاشلو او اوبو لګولو پورې مرسته کوله .
نیکه د دامان په مځکو کې د غنم ، جوار ، اوربشې او شوتلو تر څنګ رنګارنګ حبوبات او ترکاري لکه رومی او توربادنجان ، بامیا یا بینډۍ ، نــوش پیاز ، ګشنیچ ، نانا ویلنی، ترایي تــر څنګ بادرنګ، هندوانې او خټکي هم کرل او د هغو د ابو لګولو او سرې شیندلو کار به یې د محمد جان ماما سره یو ځای تر سره کول چې د دغه کرل شو وغله جاتو ،حبوباتو او ترکاریو د حاصلاتو څخه نه تنها موږ بلکه محمد جان ماما او کله کله کلیوالو د استفادې وړ هم ګرځیدل .
ددې تر څنګ د غوا شدې ، ماسته ،کوچ او شړمبه هم د خدای هغه نعمتونه دي چې د کلو او بانډو او سیدونکو لپاره خدای پیرزو کړي دي .

دکلي خلکو ساده او بې الایشه ژوند درلوده ،په ورځني کارونو کې رښتینولي او صداقت مهم اصل ګڼل کیده او په مشکلاتو او ستونزو کې یود بل لاس نیوی کاوه، خو کله به بیا یو نیم داسې مــکاره هم پیدا شو چې د کلي ټول او سیدونکي به ورسره په عذاب وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلي کې دمیلمه ښه احترام او عزت کیده، میلمه ته به بر سیره پر هغه څه چې په کورکې تیار وه اضافي خوراک او څښاک هم برابرول اود میلمه مخې ته ایښودل کیده، خوکه میلمه به موړ وه نو دخوړو چایو څښل خو حتمي خبره وه، چې زموږ په سیمه او منطقه کې دچایو سره دبورې په ځای د ګوړې او پتاسو څخه استفاده کیدله٠

د ګوړې د جوړولو ترتیب

د ګوړې جوړول په لغمان کې د ځمکې لرونکو خلکو رواج وه،هغوی به نیم جریب او یا څو بسوې

مځکه دګنیو دکرلو لپاره جدا کړه ،چې په هغه کې د ګنیو تر څنګ بادرنګ ،پیاز ،مرچ ، رومي بادنجان او نورو تر کاري او نیالونه یو ځای کـرل همدا چې

دبــادرنګو او نورو ترکاریو حاصل به واخستل شو نو ګنیو به سر را جګ کړی وه نو کله چې به ګنی ورسیدل او د استفادې وړ به شول بیا به د ګوړې جوړولو تدابیر نیول کیدل، هغه دا سې چې په لغمان کې د ګوړې جوړولــو سیار ماشینونه وه چې پاخه ماهران یې درلودل٠ کله چې به ګني دګانۍ د ماشین څخه ووتل، او به

یا شیره به یې مخصوص بټۍ ګانو ته ورشیوه کیدلې چې ددې بټۍ ګانو لاندی اورلګیدلی وه کله چې به دګنیو شربت نیمه جامد شکل اختیار کړ بیا به یې پس له یو معین حرارت څخه یو څه نوره مساله ورګډه کړه چې ورو ورو د حلوا په شان نرمه ګوړه او پس د سړید لو څخه کلکه او خوند وره ګوړه ورځنې جوړیدله٠

کله کله به یې مختلفی وچې میوې لکه پسته ، بادام ، چارمغز او نورې مسالې ورسره ګډولې چې هغه به یې مساله داره ،پسته اي ، بادامي یا چار مغزي ګوړه بلله٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

په لغمان کې د حيدر خانيو کلی او جامع جومات٠

په لغمان کې د حيدر خانديو کلی او جامع جومات زموږ د کلي څخه شپږ ميله لرې واټن درلود او
زموږ ه کليوالي ښوونځی په همدې جامع جومات کې موقعت درلوده چې استاد شير احمد خان
د دې دها تې ښوونځی يو اځنی استاد او مسؤول وه ٠
زموږ د عمر هلکان) په هغه وخت کې چې زه د اوو کلو وم (دی د هاتې ښوونځی ته تقريبا د ١٢
کيلو مترو نه لرې هلکان پلی راتلل ، په دغه کليوالي ښوونځی کې تردريم ټولګي پورې
شاګردان په تعليم بوخت وه ٠ استاد شير احمد خان چې دلوړ قد او قامت خاوند ، مهربانه
او مدبر ښوونکی وه ، کله کله به يې موږ ترښوونځی پورې رهنمايي کولو او په لاره او ښوونځی
کې به يې تل د نصيحت ډکې خاطرې له موږ سره شريکولې ٠

د حيدرخانيو کلی په هغه وخت کې دلاسی صنعت له نظره ډير شهرت درلود ، هلته صنعت
کارانو ښکلی چړې او چاقو ګان جوړول چې ښايسته لاستي به يې ورته برابرول او همدا رنګه د
ختما په اوبدلو کې يې هم خاص نوم درلود چې د حيدرخانيو د کلي ختما نه يوازی په لغمان کې
بلکه زموږ
د هيواد په نورو ولاياتو کې هم ځانګړی با زاراو ارزښت درلود ٠

زموږ په ښوونځی کې په اوسط ډول د سلو څخه زياتو شاګردان زده کړه کوله چې په درې
صنفونو يعنې په لمړي ، دوهم او دريم صنفونو کې په تعليم بوخت وه چې د ښونځی ټولو
صنفونو لپاره صرف يو ښوونکی وه ، او استاد شير احمد خان کولای شول چې د
ټولو شاګردانو درسي ستونزې او مشکلات حل کړی ٠

درسي کتابونه ټولو ته نه رسيدل ، کله به يو کتاب په دوو او ياځو شاګردانو شريک ويشل کيده
٠
ښوونکی صاحب به د دريم ټولګي لايقه هلکان د خپل تدريسی پروګرامو ترڅنګ په لمړی او
دوهم ټولګيو کې وګمارل چې افتخاري درس ورکړي چې دې کار له يوې خوا لايقه شاګردان
د تدريس د ميتود او رويشونو سره اشنا کول او له بلې خوا د غه شاګردان د استاد شير احمد خان
سره د تدريسي پلانونو په عملي کولو کې ډير مثمره رول لوبوه ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ چې د قلم ،کاغذ او نورو قرطاسيوي موادو نشتوالی احساسوه نو د کاغذ پر ځای مو دوړې توري تختې څخه چې د خپلو کتابونو سره د ځانه سره کور ته وړله او راوړلـه استفاده کوله هغه داسې چې هر شاګرد به دا وړه تخته ، د کړکو قلم او مشوانۍ چې د غنمو سياهي به پکې وه له ځانه سره لرله، شاګردانو به د درس د شروع کيدو څخه ځو شيبې د مخه دا تخته دا وبو سره د جومات يا ښوونځی په بيالې کې مينځله او وروسته بـه يې تخته ګل يا د تختې مخصوصه خټه پرې و مښله
بـيا به يې دلاس په ځنګل دا خټه په تخته کې ښه همواره کـړه ،کله چې دا اوبلنه خټه په تخته کې په مساوي ډول همواره شوه بيا به يې لمر ته کيښوده چې وچه شي چې وروسته د ځو شيبو به تخته وچه او ليکلو ته برابره شوه۰

په ښوونځی کې د دنيات، قرانکريم او حساب تر څنګ حسن خط ته خاصه پاملر نه وه چې په همدې تخته کـې به مو مشق او تمرين کوه ،الفبا به مو په مشقي تـوګه په کې ليکله بـيا به مو ښوونکی ته د اصلاح لپاره ښودله چې په همدې اسا س او طرز د کارکې شاګردانو خپل مينځې رقابتونه هـم درلودل،هغه يو شاګرد بـه ويل چې زه يې ښکلی ليکم او هغه بل به بيا ويل چې زه يې تر تا ښه ليکم په همدې ډول د حرفونو ،جملو اومقالود ليکلو سيالۍ د شاګردانو په مينځ کې رواني وې،يو شمير نورو به په دغه تخته کې خـپلو خپلوانو ته لکه پلار ، ورنو، کاکا ، ماما او انډيوالانو ته د خطونو ليکل مشق او تـمرين کوه او ادبی جملې او اصطلاحات به يې پکې کارول چې همدې رقابتونو زموږ د ښوونځی د شاګردانو د تدريس سطحه لوړه او زموږ ښوونځی په سيمه کې ښه شهرت درلود او ډير مرزايان ترې فارغ شول۰

استاد شير احمد خان تل هڅه کـوله چې د شاګردانو درسي ستونزې او پـرابلمونه حل کړي او د شاګردانو تدريس اوپوهاوي ته يې خاصه پاملرنه درلوده، هغـه به شاګردانو ته تل ويل چې د تعليم سره تربيه ضـرور ده او مـوږ بايـد دې اصل ته ډيره پـاملرنه وکـړو، که څوک تعليم ولري اوتربيه ونه لري مکمل انسان نه دی او په ټولنه کې ځای نلری همدا رنګه بې تعليمه انسان نه شي کولای په ټولنه کې د ترقي او پيشرفت لپاره اوهمدا رنګه په ورځني ژوند او چارو کې برياوې تر لاسه کړي۰

په کلي کې د شيرو ار رواج۰
په کلي کې د شيروار رواج هم وه هغه داسې چې د کلي درې يا څلورو کورنيو به چې د شيدو غواوې درلودلې په وار سره يوې کورنۍ ته د خپلې غوا شيدې ورکولې چې يوه اونی به د يوه کور او بله اونی به د بل کورچـې په ترتيب او وارسره د تمامو هغه کورنيو چې په شيروار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریک وه وار رسیده ،هرې کورنۍ به دخپلو شدو کتې واهه او اندازه یې معلوموله چې بیا په همـاغه اندازه دمقابل لوري څخه شیدې په خپل وارکې تر لاسه کړي ، پـه همدی ډول شیر وار ادامه درلوده ۰

دکلي ښځو په خپل مینځ کې شیر وار اچولی وه نوکله چې بـه د سهار لمونځونه وشول بیا به دکور د بیالې تر غاړې په لویو متې ګانو کې د مستو کټوې خالي کیدلې او دکلي ښځې به ترې چارپیره اود مندانو په واسطه به یې دا مستې په وار سره شاربلې تر څو څګ به یې د مستو څخه جدا اوبیا به یې دچانې په واسطه په بله مخصوصه متې کې را ټول او تر هغه پورې شار بلې تر څو دڅګ څخه یې کوچ جدا او پاته شړمبه به یې دکلي په کورنو ته بلخصوص پـه هغه کورنیو چې دشدو څا روي یې نه درلودل ویشل کیدلې ۰

دکوچویا دغوا غوړي چې په زیږ غوړویادیدل ډیربا ارزشه وه چې اکثرا کورنیو د هغه څخه پـه ورځیني خوراک کې استفاده کوله ، همدارنګه یو شمیر کورنیو خپل د ضرورت نه زیات کوچ او غوړي پلورل او په مقابل کې به یې دخپلو کور نیو نور داړ تیاوړ توکي پرې رانیول ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

کلیوالي ژوند او د خلکو بوختیاوې

د لغمان د خلکو ژوند د زحمت ژوند وه ،هلکانو به له ښوونځی د درسونو تر فراغت ا و په کورکې د غرمې ډوډ ی وروسته په کاراوغریبی پسې وتل په مالداری ، زمینداری ،لواولور او نورو کارونو به بوخت شول، کورته به یې د سونګ لرګي برابرول ،څارویو ته به یې رشقه یا شفتله ریبله او د هغو څارنه به یې کوله، د ژمي لــپاره به یې څارویو ته د وچو وښو خپره یا ذخیره جوړوله چې په همدې ډول کورنۍ ته د ازوقه په برابرو لوکې به یې د خپلې کورنۍ د مشرانو لاس نیوی کو ه ۰
په لغمان کې د کرنې مځکه د خلکو په پر تله کمه ده او د لغمان د خلکو د کورنیوعواید د کرنې او مالداري له لارې څه نا څه تامینید ه۰

ددې مصروفیتـونو تر څنګ د کلي هلکانو تفریفحي پروګرامونه هم لرل ،ماښام به هلکان د کلي ومخې ته ووتل او په مختـلفو ساعت تیریو به بوخت شول، اکثرا د پهلوانی ،توپ ډنډه ،خوسی لوبه، مخ پټونی ،الله داداوډیرو نورومحلي لوبو د سپوږمۍ په شپو کې تر ناوخته پورې دوام درلود ۰
نیکه به تر مازیګره دبزګر سره د کروندې په کارونوبوخت وه ،موږ به د غرمې ډوډ ی ورته وړله۰ زموږ دهقان محمد جان نومیده ، هلکانو به ورته محمد جان ماما خطاب کا وه، محمد جان ماما شپه او ورځ په مځکه کې کار کاوه اوډیر زحمت یې ګا له خو تر اخره پورې د سوکا له ژوند خاوند پدې نه شو چې له یوې خوا د ډیر اولادو خیښتن وه او دبلې خوا د فصل د کرلو په موسم کې غنم ،جوار او یانور خوراکي مواد په ګټه یا سود اخستل اود فصل دحاصل په وخت کې یو په یونیم ګټه ورکوله ،که دفصل په سرکې به یې د سود خور څخه لس منه غله وا خستله بیا به یې د حا صل په وخت کې پینځه لس منه او که شل منه به یې ورکړې وه دیرش منه او هر څومره چې قرض زیاتیده په همغه اندازه سود خور ګټه ترې اخستله۰

د محمد جان ماما بله چاره نه وه هغه مجبور وه چې اولادونو ته خوراک یا ازوقه برابره کړي او د سود خورو شرایط ومني، هغه کال مې نه هیریږي چې محمد جان ماما د نیکه په مځکه کې د غنمولو ګډ کړ بیا یې دلو شوو غنموګیډۍ و چلول،غنم یې غوبل، باداو دیر نور زحمتو نه یې وګالل ،د درمند په جوړولو کې نه یوا ځې محمد جان ماما بلکه د هغه میرمن او اولادونوهم ډیرې ستونزې وګاللې،خو کله چې درمند جوړ او تللوته برابرشو ، سود خوریې سرته کینا ست ، د کلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسیمي رواج وه چې بزګر ته به د درې برخو څخه یوه برخه رسیده، د محمد جان ماما د خپلې برخې سربیره دلو اولور ،درمند جوړولو ،با دولو او چلولو سره بس همدومره شوه چې د سود خور قرض پکې مجرا شي،
سود خور چې همیشه لکه اخوند شا ګل ډیره په نکریزو سره وه د غنمو جوالونه په خره بار او دکور
په لور روان شو، محمد جان له ځایه پا څید خپلې ښځې او اولادونو ته یې وکتل او سوړ او سیلی یې تر خولې وخوت ۰
نیکه چې دا وضعه ولیده نو محمد جان ته یې د خپلې برخې څخه دولس منه غنم جدا کړل او ورته یې وویل چې اوس دا واخله خدای مهربانه دی کله چې مو جوار وټکول او د توکو څخه مو جدا کړل بیا به سمه مرسته در سره وکړم۰

نیکه به هره جمعې ورځ د تیرګړیو بازار ته ته ،چې کله کله به یې موږ هم له ځانه سره بیولو هغه به د جمعې لمونځ د تیرګړیو په جامع جومات کې کاوه نو کله چې به د جمعې لمونځ وشو بیا به په بازارکې د نرخونو پوښتنه کول شروع شول چې د دې بازار څخه مو کور ته چای ، بوره ، تیل ،مالګه او نور دضرورت وړ توکی را نیول ۰

د تیرګړو بازارته به د جمعې په ورځ له لرې ځایو څخه خلک د تجارت لپاره راتلل، دې بازارخورا ښه ګڼه ګونه اوجم ،جوش درلود ، خو کله چې حسن خان په لغمان کې والی شو بیا د نوې ښار بنسټ یې دلغمان په ولایت کې کیښوده او د تیرګړو بازار او سني ولایت ته چې د علیشنګ او علینګار د ولسوالیو په مرکزیت کې موقعت لري ولیږدول شو، والی حسن خان دلغمان نوی ښار چې مهتر لام ع په نامه یادیږی په ابا دو لو پیل وکړ۰

حسن خان د عمرانی چارو سره خاصه علاقه درلوده هغه د لغمان ښار ته ښکلی بڼه ور کړه، کلو او باڼډو ته یې سرکونه وویستل ، که څه هم پدې کار کې د ستونزو سره مخامخ وه مګر هغه وکولای شو چې د خلکو په مرسته سرکونو پلونو ، پلچکونو او د نوي ښارد ابادولو چارې په پوره زحمت په مخ بوځي چې دلغمان خلک د هغه خدمتونه د قدر وړ بولي۰

وایي مخکې لدې چې حسن خان دلغمان ولایت ته راشي هغه دبغلان په ولایت کې والی وه، هلته یې هم دبغلان دنوي ښار تهداب او اساس ایښی وه نو کله چې دنوي ښار کارونه بشپړ شول ،والی امروکړ چې تمام دولتي دوایر دې نوي ښار ته انتقال شي ، مسولین والي ته راغلل اود ترانسپورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه چې دا مشکل درک کړی وه نو ټولو کار مندانو ته د نشتوالي ستو نزه يې ور ته وړاندې کړه، يې امر وکړ چې د خپل دفترونو څخه يو ميز ،يا چوکۍ او يا کوم شی چې د وړلو امکان يې وي ،له ځانه سره واخلي چې په همدې ترتيب حسن خان خپله چوکۍ په اوږه کړه او بې له کوم ترانسپورته د نورو مامورينو سره يو ځای د بغلان نوي ښار ته کوچ کشی وکړه۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

په کليو کې ودونه او دودنه:

په کليو کې د ودونو رواجونه ډېر ستونزمن وه، د واده مراسموته د ډېر پخوا څخه تیاری نیول کیده ،ځيني کورنيو به په ځوم ډېر باج او تاوانونه را وستل ، هغه يې مجبوروه چې دناوې لپاره ډول ډول جامې ،ګاڼې، زيور او ډير نورمجللو تحايفوبرسيره دناوې نژدې خپلوانو ته نقدي او جنسي تحايف برابر کړي او همدارنګه په واده کې د سيمې خلکو ته ميلمستيا جوړه اودهغوی دخوشحالي لپاره سازيان راوبولي،چې دې او نورملا ماتونکو مصرفونو ډيرکله ځوم دژوند تر پايه پوروړی ساته.

دکلي هلکان به د سازيانو په راتګ خوښی ځرګندوله ، يو بل به يې د واده دځای او د سازيانود ډلي نه خبرول او ويل به يې چې نن شپه په بريا کوزکلي کې واده دی او دګلکي استا ديا ماجتي ، غلام ،پاينده اويا کومه بله هنري ډله بې واده ته رابللي ده .
سازيانو اوميلمنوته په کلي اويا هم د کلي ومخې ته مناسب ځای جوړوه چې ټغرونه او کټونه به پکې پرا ته اود ګيسونـوپه ذريعه به روښانه کيده ، سندرغاړو به په وار سره ارمونيه ترغاړې کړه او خوږې سندرې او نغمې به يې ميلمنو ته اوروليې، موظف کسانوبه چای،چلم او اوبه ګرځولې ، دسيل سيمه به دچلمونو او سګرټو په دودونو لړلې وه.

په لغمان کې محلي سازيان ډيروه چې دهغوی د جملې څخه يو هم استاد ګل محمد وه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلکي مشهوروه ،هغه به په سندرو کې د مستو بګټيو ،غزلو، مصرو ، اوڅلوريزو تر څنګ ډير په زړه پورې داستانونه او ديني قصې کولې،ښه کمپوز ، خوږې نغمې او سرودونه به يې غږول، کله کله به يې د خپل ځوی پاينده محمد سره چې په پاينده مشهور وه په سندرو کې فلبديهه شعرونه په خوږ ونغموکې اوروڵ اوشعري مقابله به يې کوله،همداوجه وه چې د عوامو خلکو ډير خوښيده٠
پاينده هم خوږ اواز درلود او ښه هارمونيه يې غږوله چې ورسته بيا په يو ترافيکی پيښه کې ومړ او ګل محمد استاد تر ډيره وخته دخپل ځوی په غم کې غمجن پاته شو٠

په لغمان کې د مشهورو محلي هنرمندانو له جمـلې څخه د استاد ګل محمد او پاينده ترڅنګ ډير نورخوږ ژبي سندرغاړی لکه منګل استاد ، ماجتي استاد ، غلام محمد چې په غلامي مشهور وه، ملا ، ملنګ باغبان ،عاشق ملا شاګل ، زيړګل او ډير نور وه چې په محفلونو کې د ملنګ جان، بهايي جان، او د لغـمان د شـاعرانو لکه علينګاری استا د ، محمد نور، د ګلکاريو بسملا ، اشکار ،حنان ، شهيد ارمان، عمرزی وال ، ګوجوال ، فقير سيد بها الدين جان او نورو شاعرانو شعرونه په خوږونغموکې کمپوزاوپه خـپلوخوږواوازونو کې خلکو ته اوروڵ٠

په همدې ډول ساز به تر سبا مازيګر دوام درلود ،مازيګر به ځوانانو ډولۍ به په اوږه کړه ،ځوم يا شاه به د ډولۍ ومخې ته او نورميلمانه او دکلي خلک به د سازيانو دساز په بدرګه د ډولۍ تر شا ه د ناوې د راوستلو په مقصد روان شول٠

کله چې به د ناوې کلي يا کورته ورسيدل هلته به د نکاح لپاره د کلو مشران ، سپين ګيري ، ملکانو ، ديني علما ، دجومات امام او نوربا نفوذه اشخاص په يوه خاص اومناسب ځا ی يا حجره کې سره راټول اوشرعي نکاح به دجومات دملاصاحب له خوا وتړله شوه چې پس له حجاب اوقبول څخه ځوم اودځوم خپلوانو ته د نکاح مبارکي ويل کيده او د نکاح خواږه به په خلکو تقسيم کړل شول٠

تر نکاح وروسته به سازيانو بيا يوه پنجه مست ساز وکړ اوبيا به ځوم د خسر په کور کې د نوربوج او رواجونو سره پنجه نرموله، هغه داسې چې دکلي نايي ، ترکاڼ ، زرګر ، پښ، ګلکار ،اشپز او نورو به په وار سره دځوم ومخې ته کيناستل اوخپله حقداري به يې ځينې غوښتله او ځوم مجبوره وه چې داسيالۍ ترسره کړي او دهر يو سره حقداري او څه نقدې پيسې ورته ورکړي٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له هغه به ځوم د ناوې خونې ته بیول کیده ، دناوې خونه چې دناوې دخورلڼو ،ښځو او ماشومانو څخه ډکه وه مخکې لدې څخه چې ځوم دناوې خونې ته ننوځي د نجونو لخوا به د ناوې دخونې ورپورې ساتل کیده چې ورسته دځوشیبو څخه ځوم نجنوته دشیرنې یانقدو پیسو په ورکولو سره د ناوې دخونې ور پرا نیسته او ځوم ته به د راتګ اجازه ورکړل شوه ، د ځوم په راتګ سره به په هغه باندې چاکلیټ ، نقل ،پتاسې او تورې پیسې له هرې خوا شیندل کیدې چې په خونه کې به سمدم غوغا جوړه شوه او هرچا هڅه کوله چې ځانله په دې چور کې څه ترلاسه کړي او ځوم ته به پس له ډیرې ګډوډۍ دا موقعه پیدا شوه چې دناوې تر څنګ ځان ورسوي او دهغې سره یوځای ودریږي٠

بیا به دکلي نجونو او ښځوله چمبې یاداریا سره اوازونه پورته کړل او په مستو سندرو او نڅا ګانو به یې محفل ته خوشحاله بڼه ورکوله چې په همدې ډول پس له ډیرو ټوټکو اورواجونو به په خوشحالي سره ناوې ډولۍ ته بدرګه کیده او د ټوپکو او تفنګچو په ډزو سره به ډیرخوشحالي دځوم کورته راوستله ٠

دځوم په کور کې مخکې له دې چې ناوې د ډولۍ څخه کوزه کړی د ډولۍ و مخې ته به یې پسه اویا چرګ حلالوه او دناوې پښه به یې په وینو سره کوله چې وروسته له هغې به ناوې د ډولۍ څخه د کوزیدو اجازه ترلاسه کړه٠

د ناوې په کوزیدلو سره به د واده لمړۍ او اساسي مراسم ختم او ځوم کولی شول چې وروسته له ډیرو جنجالونو او کړاونویو څه ارام وکړي،خو سره لدې هم دناوې دریمه ، تخت جمعي او په اومه کې دپلار کورته تګ بیا دومره دجنجال او تشویش خبره نه وه٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځمه برخه
د نوي کال یاد نوروز میله:

د نوروز میله په لغمان کې لکه زموږ د هیواد دنورو ولایاتو په شان په ډیرو شاندارو مراسمو سره لما نځل کیدله ، د کلي هلکانو به هم په دی ورځ کې ځانګړي پروګرامونه درلودل، هغه داسې چې ټول به دکلي ومخې ته د ونودتازه ښاخونوسره چې د نوي کال په موسم کې نوی غوټۍ او پاڼې کړې وې راوتل او د کلي د هر کورد ورمخې ته دا ترانه په لوړاواز اوروله :

ګـل ګــل د نـــو روز
خدای دې درکي شتمن روز
د شتمـــن روز برخه راوړی

ددې ترانې په اوریدلو سره به دکور خاوند دکوره څخه خوراکي توکي لکه وریجې ،غوړي، پیاز اونورهغه مواد چې د پخلي لپاره پکاریدل هلکانو ته نذرانه کول ، چې په همدی ډول هلکان به دکلي ټولو کورونو ومخې ته ورتلل او په کافي اندازه دضرورت وړ مواد به یې تر لاسه کړل٠
کله چې به یې مواد را ټول کړل بیا به هلکانو بشـقابونه ، دیګ ، کاسې ، کفګیر ،غوړي ،مالګه او مسالې دخپلو کورونو څخه راوړل او په مناسب ځای کې به یې دپخلی تدابیر نیوه
٠
ورو سته له هغه به هرڅوک یو کار ته وګمارل شو ، چا به نغری جوړاوه چا به دسون لرګي برابرول ، څوک بـه په اشپزی بوخت شو ، چابه دناستی ځای برابراوه، او یوې ډلې به د تیګې اچولو مسابقه کوله او څوک به بیا دخپلې دتبعې ملګروسره په ګپ،شپ لګیاوه ٠
څو شیبې ورو سته به ډوډ ی تیاره شوه ،دسترخوان به هموار شواو هلکانو به په خوشحالي او خوندسره دنوی کال ډوډ ی یوځای نوشجان کوله ٠

دنوي کال یادپسرلي په موسم کې هوا معتدله او د تفـــریح لپاره مناسبه وي ،دښتې او غر ونه ، باغ او باغچې شنې او سرسبزه ، دغرونو په لمنوکې غاټول او ډول ډول خود رویه ګلان شنه کیږ ي چې داموسم او طبیعت لغمان ته ځانګړې ښکلا او رنګ ور ښښي ٠

دمهترلمک ع لمړنی ښوونځی:

محترمو لوستونکو !
کله چې مونږ دحیدر خانیو د کلیوالي ښوونځی څخه فارغ شوو ، ورسته دمهترلمک په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړنۍ ښوونځی کې چې دده زیارت دکلي په جومات کې یې موقعت درلود شامل شوو ،دا ښوونځی زموږ
د کلي څخه تقریبا لس کیلو متره لرې پرته وه چې موږ به هره ورځ دې ښوونځی ته پلې ورتلو چې دا و اټن په اوله کې ستړی کیدونکی وه خو بله چاره نه وه ، دکورنۍ غو ښتنه داوه په هر ډول چې وي موږ باید د درس او تعلیم نه بې بهرې پاته نه شو ۰

څه موده وروسته د مهترلمک لمړنۍ ښونځی د ده زیارت د جومات څخه خپل اصلی ځای ته چې نوی یې دجوړ یدو چارې بشپړې شوې وې او دزیارت دکلي په جنوب شرق او یو کیلو متری کې موقعت درلود انتقال شو ه ۰

دمهترلمک په لمړنۍ ښوونځی کې زموږ تمام همصنفیان په څلورم ټولګي کې شامل شول، داښوونځی دعمرزیو ،چاردهي دسیمو او دلغمان د ولایت په مرکزیت کې موقعت درلو د چې پوه او مجرب استادان یې درلودل ، دهغو د جملو څخه ښاغلی استاد علینګاری چې ډیر با احساسه شاعر هم وه، ښاغلی استاد عظیم خان چې د ریاضی استاد وه، ښاغلی مولوی صاحب فضل الرحمان خان، ښاغلی حسین خان چې په بزرګ مشهوروه، ښاغلی خواجه محمد خان ، ښاغلی ستارخان ښاغلی سر معلم صاحب حبیبالله خان ، ښاغلی محمد اجان، ښاغلی سرمعلم صــاحب غفورخان ښاغلی محی الدین خان او ډیر نور ښاغلي او د قدرو ړ استادان وه چې د هغوی له برکته ډیر شاګردان د پوهې او تعلیم لوړو مدارجو ته ورسیدل، او د وطن پرستي او پوهې په لباس سمبال ټولنې ته وړاندې کړل شول۰

لکه څنګه چې مخکې مو د ښاغلي علینګاري صاحب او د هغه د شاعرۍ په اړه یادونه وکړه لازمه ګنم چې دهغه دشاعرۍ په اړه څو کرښې اضافه کړم ۰ د استاد الینګاري اکثر اشعار د خوږ ژبی هنر مند پاینده او نوروسندر غاړوله خواکمپوز شوی دی، برسیره پردې علینګاري صاحب زموږ دښوونځی دهنراوکلتورپه برخه کې پوره همکاري درلوده، په ښوونځی کې د قلمی دیوا لي
جریدې او همدارنګه په ښونځی کې دترانې د ټیم فعالول او نورعلمي او فرهنګي پرګرامونو په مخ بیولو کې خاصه ونډه درلوده، دښوونځی دترانې ټیم هر سهار په شاګردانو تمرین کیده چې د ښوونځی په مراسمو او دولایت په رسمي محافلواوتجلیلونوکې زموږ دترانې ټیم خاص ځای درلود او ډیر ښه وطني ، با احساسه اشعار یې د ترانې تیم ته برابرول او شعرونه به یې په خپله لیکل چې دهغه له جملې څخه یوه ترانه چې څو بیته یې همدا اوس هم په ذهن کې راسره دي لیکم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان په پوهه کامل انسان شي
عقل یې سالم شي روح د جهان شي
شرف حاصل شي علم او ادب نه
نه چې د مال او ملکو نصب نه
علینګاری به ستا په فرمان شي
عقل یې سالم شي روح د جهان شي

زموږ دښوونځی دترانې ټیم ددې ترانې په اورولو سره په هغه محفل کې چې دروښان په لیسه کې جوړ شوی وه لمړی مقام تر لاسه کړ۰

زموږ لپاره د مهتر لمک لمړنۍ ښوونځی په زړه پورې په دې وه چې دلته دحیدر خانیو ددهاتي ښوونځی په پرتله هر څه مرتب او منظم وه، درسي صنفونه ، منظم تقسیم اوقات ، دهر مضمون لپاره مشخص استاد ، د ښونځی ادا ره اونور هر څه نوي وه۰د ښونځی سیمه به هره ورځ د ښوونځی د ملازمینو په واسطه پاکه او اب پاشي کیدله ، شاګردان مجبور وه چې په ټاکلي وخت درس ته راشي او د ښوونځی نظم او مقررات مراعت کړي، که څوک به بې موجبه ناوخته ښونځی ته راغی او یا کومه بله بې دسپلینی به یې وکړه ، هغه ته به د اداري له خوا جزا ور کول کیده۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه برخه

د روښان لیسه

درنو لوستونکو !

موږ د مهترلمک په ښوونځی کې تر شپږم ټولګي پورې درس او تعلیم وکړ، کله چې د شپږم ټولګي څخه فارغ او شهادت نامې موتر لاسه کړې نو د زده کړې د ادامې په مقصد زموږ ټول اسناد او سوابق د مهترلمک د لمړنی ښوونځی د ادارې له خوا روښان لیسې ته ولیږدول شول او هلته په اوم ټولګي کې شامل او د نورو نویو استادانو او همصنفیانو سره اشنا شولو ۰

د روښان لیسه چې په هغه وخت کې په لغمان کې یوا ځینۍ لیسه وه د مهترلام د ښار په مرکز کې یې موقعت درلود چې د ډیرولرې ځایونو څخه لکه د الیشنګ او الینګار د ولسوالیو ، شمنګل
،عمرزایي ،چهاردهي، د قرغیو ولسوالۍ، مندروړ او نورو ولسوالیو ، علاقه داریو د کلیو او بانډو څخه ورته زده کوونکي د درس او تعلیم لپاره راتلل، چې ورسته بیا د زده کوونکو د مشکلاتو په نظر کې نیولو سره په سنګره، قرغیو ،او مندروړ کې نورې لیسې جوړې شوې چې ددې لیسو په جوړیدلو سره د شاګردانو ستونزې نسبي کمی او هرچا کولی شوچې په خپلو نژدې سیمو کې خپل زده کړې او تعلیم ته ادامه ورکړي۰ اکثرا شاګردان ښوونځی ته پلی یا په بایسکل راتلل،د ترانسپورت امکانات ډیر لږو خلکوته میسر وه ۰
دروښان لیسه ډیره پخوانۍ لیسه ده چې تعلیمی سویه یې د مجربو استادانو په لرلو سره ډیره لوړه وه او ډیر فارغان یې لوړ دولتي او علمي مدارجو او منصبونو ته رسیدلي دي۰
پدې لیسه کې ډیر زده کوونکي په تعلیم بوخت وه ، هرې دوره یې درې یا څلور ټولګي درلودل د مثال په توګه د اوم ټولګي به د اوم الف، بې ،جیم او یا اوم دال په نامه یادید ل ۰

د روښان لیسه د حیدر خانیو د کلیوالي او د مهترلمک د لمړني ښونځیو په پرتله ډیر توپیر درلود ، صنفونه نسبی مجهز وه ، په هر صنف کې د تغرونو په ځای میز او چوکی وې، زده کوونکي به په منظم وخت په دریشی کې ښوونځی ته راتلل،په ښوونځی کې ملي او نړیوالي ورځې لکه د د ښوونکی ، آزادی ، د مور او نورو تاریخی ورځو لما نځنه کیده ،ښکلي ډرامې به جوړیدلي چې شاګردانو او استادانو به پکې فعاله ونډه درلوده ۰ دروښان لیسې استادان هریو ښاغلی عظیم خان ، ښاغلی مولوی صاحب طاهر خان چې په خطیب مولوی مشهور وه، ښاغلی ستار خان ، ښاغلی متین خان ، ښاغلی خانګل خان ، ښاغلی ضیاو الحق

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ښاغلی عبدالرزاق خان او ډیر نوردقدرور استادان وه چې همیشه یې دشاګردانو سره په درسي مشکلاتو کې مرسته او همکاري لرله٠

سیاسي کړۍ اوګوندي فعالیتونه:

درنو لوستونکو !

کله چې موږ به د ښوونځی ځخه رخصت شو ، نو زده کوونکي به ډلې ډلې د کور په لور روان شول او په لاره کې به ديني ، علمي ، سیاسي او اجتماعي بحثونه کیدل٠
دشاګردانو یو ې ډلې به د درسونو په برخه کې یو دبل سره مرسته کوله ، په ځانګړې توګه دلوړو تولګیو زده کوونکو د اوم او اتم تولګیو د زده کوونکو سره٠

بلې ډلې به علمي او فلسفي بحثونه کول او یو شمیر نورو به بیا سیاسي بحثونه کول چې دمشخصې
موضوعګیرۍ یا ایډیالوژۍ لپاره یې کار کاوه، هغو به دکلو ،بانډو ،ولایاتو ،مملکت او په سیمه کې دخلکو حکومتونو اوسیا ستونو په اړه خپل نظر ځرګنداوه ، چې اکثرا دا بحثونه په هیواد او نړۍ په کچه د فقر،بدبختۍ او بیعدالتۍ په مدار ځرخیدل ٠
یو ې ډلې به دیـوې سیاسي ایډولوژي ځخه او بلې به بیا د بل سیاسي دریز او موضوعګیرۍ ځخه دفاع کوله٠ ددې حالت ځخه داسې معلومیده چې مختلفو پا رټیواوګوندونو دځوانانو په مینځ کې دخپلو صفوفودتـقویې په مقصد کار شروع کړی وه٠

دا بحثونه په زړه پورې په دې وه چې هر ډلې به په هیواد کې د بدبختیو عوامل په مختلفو نظرونو تحلیلونو او د یدګاهو کې ځیړل او ځوانان یې په هیواد کې دیوې عادلانه ټولنې د مینځ ته راتګ په مقصد مبارزې ته را بلل او په همد ې ډول به یې دخپلوعلاقې وړ پارټۍ او تنظیمونو کې تنظیمول٠
ځینو بیا د اسلام مقدس دین ته د خدمت په منظور او په وطن کې د اسلامی اصولو دتدبیق په مقصد خلک جهاد ته را بلل او ددې ټولو بد بختیو اصلي لامل یـې اسلامي اصولو دنه مراعت کیدو دلیل باله او خلک یې ددې مقدس هدف دعملي کولو په مقصد په اسلامي لیکو کې تنظیمول او کفر سره یې د جهاد ناري پـورته کړې وې٠

ځینو نورو بیا د مارکس او انګلز د ایډولوژۍ طرفداران وه چې هغوی ددې بدبختیو اصلي لاملونه په وطن کې د طبقاتي ژوند موجودیت باله او داسې یې تحلیل کاوه چې موږ باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیربنا یا اساس ته تغیر ورکړو ، او په وطن کې د عادلانه او انساني ټولنې د راوستلو لپاره کار وکړو او د همدې هدف لپاره یې خلک طبقاتي مبارزې ته د صلح امیزه لارې رابلل۰

ځینو نورو بیا د مارکسیستي سیاست په تایدولو سره د قهر امیز سیاست ترفدارو چې د مایوستانو په نامه یادیدل، بلې ډلې بیا ددې ټولو بدبختیو عامل د افغانانو په عدم اتحاد کې څرګنداوه او د ټول افغان ملت یووالی اودیو موټې افـــغانستان د جوړولو ادعا یې کوله او خلک یې اتحاد او اتفاق ته رابلل۰
پـــه همدې ډول هرسبا او ماسپښین د ښوونځی په لاره کې موږ دداسې بحثونو سره سر او کار درلود چې کله کله به دا بحثونو دومره مصروف ساتلو چې دا لس ، یولس کیلو متره منزل به را ته ډیر ذغرده شو او ستړیا به مو لږه احساسوله۰

په همدې ډول په لغمان اودهیواد په نوروولایاتو کې د خلکو د پاکو او سپیڅلو ،ملي ،وطني ،اسلامي او انساني احساساتو په ګټه اخستلو سره د سیاسي پارټیو صفوف ورځ په ورځ تقویه او په هیواد کې د ډلو ، ټپلو ، تنظیمونو اوګوندونو لپاره تهداب ایښودل کیده چې دیو واحد وطن ، دیـــن او ایین خلک یې په مختلفو ګروپونو پارټیو او تنظیمونو تقسیم او دنفاق اوبـــدبختي کندې ته ګذار کړل، چې ورسته بیا ددې فعالیـــتونو نتیجه زموږ هیواد والو په خپل سر سترګو ولیده او احساس یې کړه۰

خوږ ژبی سندر غاړی مرحوم ماجتي
غواړم په دې برخه کې د خوږ ژبي محلي سندرغاړي مرحوم ماجتي چې دلغمـــان دچاردهي په سیمه کې یې هستوګنه درلوده ، دهغه د شخصي ژوند په هکله ستاسو توجه راوګرځوم :

ماجتي چې همیشه یې پاکې جامې په تن اود پالاوی لنګی شمله به یې نیغه دروله دموسیقي دډیر الاتو لکه هارمونیه ، اکاردیون، ماندولین ،ګیتار،وایلون ،شپیلۍ یا فلوت ،تنبور او نورسره پوره اشنایي او مهارت درلوده چې همیشه به ددغو الاتو دجملې څخه یو ورسره لیدل کیده۰
ماجتي همیشه د خوښیو په محفلونو کې خوږې سندرې کولې چې اکثره سندرې یې دمینې او محبت سندرې وې چې په ډیر سوز او ګداز به یې ویلې ۰
له سندرو څخه یې داسې معلومیده چې هغه به چیرې زړه بایللی وي، او د چاپه پټه مینه کې سوزیږي او همدې مینې دی شاعري ته هڅولی دی، چې په حقیقت کې همداسې هم وه۰ هغه به د خپلې پټې مینې اظهار په سندرو کې داسې کوه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مين چې شومه په ګل ببو
ستي يې کړمه په سرو لمبو

په رښتيا سره د ګل ببو مينې ماجتي ډير زوراوه، د هغه دا سندره ډيره مشهوره شوه ، چې ور ستهٔ بيا په کابل راديو کې چې په هيواد کې يوا ځينۍ راديو وه ثبته شوې وه او هميشه به د راديو له لارې اوريدل کيده. ماجتي ورسته ددې کړاونو په نتيجه کې په نا علاجه رنځ اخته شو چې دا نا علاجه مريضی د نری رنځ مريضې وه چې هغه يې د مرګ او نابودۍ لوري ته بيوه. داسې رنځ چې د علاج چاره يې نه وه ، هسې چې ورته لازمه وه دمعالجې او تداوي امکان يې نه وه برابر ، ماجتي هم دخپل را تلونکي په هکله ښه پوهيده ،هغه په يوه بله سندره کې چې شعريې خپل وه داسې ويل:

افسوس افسوس ځما په حال چې مې ارمان پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ د جانان پاته شو

د ځنـــکدن اخرسلګۍ دي ترماراشه اشنا
دا دواړه سترګې مې نيولي ستا ديدن لپاره
د رقيـــبانو پـــه لمسون شولې له ماکناره
په اخرت کې زما لاس ستا په ګريبان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ د جانان پاته شو

زنې مـــې وتـړه په لاس دازمـادی وصيت
رابـاندې وايه ځـوکرتـه کلـمه دشهادت
روح مې دا ستا په انتظاردی رانه غواړي رخصت
زما پـــه زړه کې دا داغونه د هجران پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دجنازی کټ ته مـې چيغه کړه چې لاړی اشنا
سبا دوخـــته پـــه مزارکې راته وکړه دوعا
زما په شناختې باندې وکـړه دزړګي تسلا
زمادقـــبرخــاورې تاته يو نشـــان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

داستا دسترګوپه ګولۍ زړګی زماشوقلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسترګو اوښکی تویومه سات په سات دم په دم
که راتـــه راکړې دوایـــې دسرولبانومله‌هم
د ماجتـــي ځيني اخر دغه جـهـــان پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دا سندره زموږ په کليو او بانډو کې ډيره مشهوره شوې وه او ورسته ماجتي دا سندره هم په کابل راديو کې ثبته کړه چې اکثرا د راديو له لارې اوريدل کيده٠
ماجتي د نرى رنځ په نتيجه کې په ځوانه ځوانى کې ورو ورو خپله روغتيا او صحي حالت له لاسه ورکاوه، د هغه ځخه په يو محفل کې چا پوښتنه وکړه چې استاذه !صحت مو څنګه دی ؟
هغه په ځواب کې ورته وويل : چې نه مرِيم نه ژوندی ،خو بيا هم کوشش کوم ستاســود خوښۍ لپاره څو سندرې درته ووايم او د خـــپل د زړه خواله تاسو سره په سندرو کې وکړم٠
په ربښتيا سره ماجتي خوږ اودميني ډک اوازدرلود چې دبده مرغه د ژوند کړاونو هغه ته نورموقع ورنه کړه چې دهنرپه هکله څونور ګامونه پورته کړي،اودخپلې مينې اوارمانوغوټۍ يې خلاصې شي٠
ماجتي د نري رنځ په نتيجه کې ومړ،د هغه مينه وال د هغه جنازې تـه ډير راغلي وه دهغه جنازه يې د چهاردهې د شاه ګذر بابا په جګې غونډۍ کې خاورو تـه ورسپارله ، نوکله چې خلک د جنازه ځخه راوګرځيدل،کلي تـه درسيدوسره سم د هغه دا سندره چې :
افسوس افسوس ځما په حال چې مې ارمان پاته شو
لکه دګل په ښان نازک مخ د جـــانان پـــاته شو

په هماغه شيبه د راديوله لارې خپره شوه، خلکو له لرې ځخه ددې سندرې په اوريد لو نور هـم غمجن شول او دحسرت او تا ثر اوښکې يې ترسترګو تويې شوې، او مرحوم ماجتي يې دخپلو هيلو او ارمانونو سره يوځای خاورو ته سپارلی وه، خدای دې وبښی او روح دې ښاد او آرام وي٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

اومه برخه
حشر يا مشترک کارونه

حشر يا مشترک کارونه په سيموکې د بيالوپه پاکولو د سربندونو په جوړولو ، د شولو د بزغليوپه کرلو ، د سرکونو اولويو لارو په جوړولو او همدا رنګه په کليو او باندو کې د بامونو د کاګلولو ، د کروندې د محصولاتو په راټولولو ، په مړي او ژوندي او ډير نورو هغه کارونو کې چې د کليو د اوسيدونکو په شريکه همکاري په يوټاکلي ورځ اويومعلوم پروګرام سرته رسيږي،چې دا شريکې مرستې ياحشر د کليو د اوسيدونکو اويا هم کله ددولتي اورګانونو په غوښتنه ترسره کيږي٠

په لغمان کې د چاردهي د سيمې لويه بياله چې د بي بي حاحب د زيارت په ساحه کې د اليشنګ د سيند څخه سرچينه اخلي او د راه دار يا سخي پله څخه ورسته دچاردهي د سيمې دمځکو د خړاوبه کولو او په ورځيني ژوند کې دخلکو دګټې په اخستلو کې موهم اوحياتي رول لري ٠
ددې اونورولويو بيالو د اوبودعادلانه ويش او دګټې اخستلو په موخه هرکال نوی ميراو يادبيالې مسول ټاکل کيږي٠
ټاکل شوی ميراو دنده لري چې د بيالې ، بندونواوسربندونو د جوړول اودهغو د فعاليت څخه تل با خبره وي او د اوبو عادلانه ويش په نظر کې وساتي که نه نو د بې خبره اوبې انصافه ميراو دکارپه پايله کې دکلو د اوسيدونکو دنفاق اوشخړولامل ګرځي چې دا شخړې او ستونزې کله بيا په مرګ، ژوبلې او د سرونو په ماتيدوهم ختميږي٠

په لغمان کې دګرميو په موسم کې دلوړوغرونو واورې اوبه کيږي او په همدې موسم کې ډيرى وختونه ګلی ،بارانونه ، تالنده اوبريښنا د سيلابونودراوتلو لامل ګرځي چې په ځينو وختونو کې د مالي او ځاني تاوانونو ترڅنګ د فصلونو د خرابيدوسبب هم ګرځي٠
داسيلابونه د دريابونو اصلي مسيرونه بد لوي ، لوې لوې ونې او کمرونه چپه کوي ، کورونه او
ځاروي له ځانه سره په مخه کوي ٠
څرنګه چې سيلابونه دوچو دښتواو خوړونو څخه تيريږي چې شګې ، خاورې او بوټي له ځانه سره ليږدوي چې دا خړ سيلابونه د دې سبب ګرځي چې د سيندنوپه استقامت لوی سربندونه ويجاړ او بيالې د خاورواوختو په کيناستلوسره ډکې کړي چې د اوبو دبهيدو کميت په بيالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کموي، په همدې د لیل کلیوال هر کال د بیالو دبیا پاکولو او د سر بندونو د بیا جوړولو په تکل شریک کار یا حشر تر سره کوي٠

څه وروسته کله چې د الیشنګ د سیند د اوبو سر چینې یا دغرونو د لوړو څوکو واورې د ګرمي د زیاتیدو له امله اوبه شي نو د سیند اوبه هم ورو ورو کمیږي چې وروسته بیا په دې لوی سیند کې دیوې بیالې په اندازه هم اوبه نه وي ، په همدې دلیل د چاردهي د سیمې خلک مجبوردي چې د خپل د اړتیا وړ اوبه د الینګار د سیند څخه چې همیشه یې اوبه ډیرې وي استفاده وکړي هغه د اسې چې د الینګار د سیند څخه یوه بیاله د الینګار د همدې د رې په غربی برخه کې دغونډیو له پاسه چې ډیر له پخوا نه کیندل شوې ده د چاردهي د سیمې په شروع کی د الیشنګ د سیند سره یوځای کیږي همدا بیاله هر کال د چاردهی د سیمې او سیدونکي د سر بند څخه ترمیم او پاکوي او د اوبو د نشتوالي ستونزه په اوړي کې د حشرونو په سرته رسولو سره حلوي٠

شفیع ماما یا دکلی نائي
زموږ دکلی نائي محمد شفیع نومیده ،هغه به د کلي د او سیدونکو او هلکانو د سر ویښتان ور اصـلاح کول٠
دکلي هلکانو دلنډو ویښتانو سره دومره لیوالتیا نه ښودله خو مشران داوږدو
اولویو ویښتانو طرفدار نه وه ، هلکان یې مجبورل چې د سر ویښتان لنډ کړي خو سره له دې
نائي به د هلکانو ویښته برابر او ښایسته جوړول، هغه به نه هلکان او نه مشران خپه کول٠

شفیع ماما به دکلیو هلکانو او او سیدونکو خبر په میاشت کې یو ځل اخیسته او د سر ویښتان به یې ورته اصلاح کول چې په اوجوره کې به یې د فصلونو د لوګډ په موسم کې په کروندو ګرځیده او خپله برخه د لو شوي فصل صدری یا ګیډۍ تر لا سه کوله او وروسـته بیا د درمند د تللو په وخت کې هم نائي ته برخه بیلیدله٠

لکه څنګه چې مووویل شفیع ماما تنها زموږ دکلي نائي نه بلکه دچاردهي دنورو کلیو او بانډو او سیدونکو نائي هم وه چې د فصلونو د لوګډ په موسم کې به د ډیرو غلو دانو څخه برخه مند وه، هغه به تل په کلو او بانډو ګرځیده او په سیمه کې به د ټولو پیښو څخه با خبره وه نو په کلیو کې چـې به کومه د خوښي ، مړي یا ژوندی خبره وه هغه دنده درلوده چـې خلک خبرکړي ٠

د روژې مبارکه میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روژې په مبارکه میاشت کې د کلي سپین ږیري، ځوانانو او هلکانو ټول د روژه ماتي لپا ره د کلي جومات ته راتلل، روژه ماتی، خیرات یا نذر به یې له ځانه سره جومات ته راوړه ، دجومات ومخې ته دمابنام دلمانځه د اذان څخه څو شیبې دمخه د کلي هلکان او ماشومان را ټولیدل ،نو کله چې به ملا صاحب د الله اکبر اواز پوره کړ، ټول ماشومان به د کلي په کوڅو کې په لوړ اواز ویل ، روژه ماته کړی د روژه ماتي اذان وشو چې په همدې ډول به ماشومانو او هلکانو د کورنیو روژه دارانو ته خبر ورکاوه تر څو هغوي په اطمینان سره خپله روژه ماته کړی ۰

د کلي اوسیدونکي د ماسختن د تراویح لمونځونو ته هرو مرو راتلل د تراویح لمونځ زموږ له پاره ډیر په زړه پورې وه، هلکان به حتمي لمانځه ته راتلل خو تعامل دا وه چې هلکان به دلمانځه
په وخت کې د جمعې په ورستي صف کې دریدل۰
هلکان به روژه نیولو ته هوسیدلو چې د جومات ملا او د کلی سپین ږیرو تشویقول او ویل به یې چې په دې عمر کې روژه نیول ډیر ثواب لري او خدای پاک یې تاسو ته اجر درکوي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتمه برخه

لغمانۍ اوګره او د هغې ډولونه :

لغمانۍ اوګرې ،د پخولو ترتیب او د هغه ډولونو په اړه ښاغلي نجم الدین سعیدي په زړه پورې مطالب راټول کړي چې د سعیدي صیب لیکنې ته بې له تصرفه په دې برخه کې ځای ورکړ شوی دی ،هیله مندیم چې ددرنولوستونکو د پاملرنې وړوګرځي ۰

د پخولو ترتیب:
اوګره او د هغه د پخولو ترتیب ډیر ساده او اسان دی هغه داسې چې غټې وریجې دګرمو اوبو سره پاکې پریمنځې کله چې وریجې بریمنځل شوې په ایشیدلو اوبو کې یې تر هغه ویشوي چې نرمې شي چې دغه نرمې شوې غټې وریجې داوګرې په نامه یادوي چې په لاندې مختلفو ډولونو ترې ګټه اخیستل کیږي ۰

لمړی-اوګره دکرتو سره:
کله چې اوګره پخه شي هغه په نا شکن یا عادي غوري کې را باسي او د غوري په مینځ کې ښکلې ځرخنې ورته جوړوي او پدې ځرخنې کې سولول شوې کرت چې مخکې یې په کرتمال کې سولولي وي ځایوي او بیا زیر غوړې ، واز ده یاعادي غوړې په ارکاره کې ښه سره کوي او په ځرخنې کې د سولول شوو کروتوله پاسه اچوي ،ورسته بیاپه غوري کې د اوګرې له پاسه سابه، شلغم ، پخه شوې وچه غوښه د لوبیا سره په ښکلې نظم ځا یوي او د دسترخوان په سر یې ګدې چې د تعامل سره سم هرغوري د دوو ځخه تر درې کسانو لپاره او که د کورنیو اویا دمیلمنو شمیر ډیر وي په همغه اندازه د غوریو شمیر هم ورزیاتوي ۰
کله کله په اخر کې د اوګرې ځرخنې ورانوي او کرت او اوګره ګډوی چې هغه ګډه شوې کرت او اوګره بیاځانله خونداوطعم لري ۰

دوم-اوګره دکنډ یا دغوا د عادي شیدو سره:
کنډ:هغه شیـدې دي چې غوا یې نوی خوسکی زیږو لی وي، پدې ډول اوګره کې په ځرخني کې کنډ یا شیدې ځایو ي اوکله کله سره شوي غـوړي هم دپاسه پرې اچوي ۰

دریم -اوګره د مستو یا شړمبو سر :
دا هم دهمغې اوګرې یوه بله نمونه ده چې په ځرخني کې یې مستې ځایو ي۰

دشړومبو سره اوګره په شړومبه کې ګډوي او د نوش پیاز یا عادي پیاز سره تری استفاده کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

٠
شړومبې او اوګره د لغمان په چارباغ کې ډیر رواج لري ، د دې سیمې خلک د شپې له خوا اوګره پخوي او د شړومبو سره یې ښه ګډوي ورسته د دې ګډې شوې اوګرې سرور پټوي او د بیالې تر غاړې یې د اوبو په سر ګدي او د سهار له خوا ټــوله کورنۍ په دسترخوان سر راټولیږي او یو ځای ترې استفاده کوي ٠

څلورم - اوګره د لاونډ سره :
لاونډ یا)کړو (یو مخصوص تعم دی چې د شړومبو څخه یې جوړوي هغه داسې چې د مستو شړمبه په یو ظرف کې اچوي او یو اندازه اوړه ورسره ګډوي تر څو اوړه په شړومبه کې ښه حل شي او په نغري یې ګدي تر څو ښه وا یشول شي پس له هغه په ارکاره کې څه میده شوي پیاز په غوړیو کې سره کوي او په ایشل شوي شړمبه کې چې اوړه په کې حل شوې ورزیاتوي او د څمڅۍ سره یې نور هم خلتوي چې پــس له یو معین حرارت څخه خوندورلاونډیا)کړو (ترې جوړیږي چې د الاونډ د اوګرې په څرخني کې ځایو ي او کله کله د سره شوي غوړي هم د پاسه پرې اچوي او په خوند او مزې سره ترې استفاده کوي ٠

پنځم -شوله:
شوله دغټو وریجو څخه جوړیــږي ، هغه داسې چې اول په غوړیو کې څه پیاز سره کوي او ورسته څه اوبه یا د پخې شوې غوښې ښوروا پکې ور زیاتوي کله چې دا ښوروا وخوټیدله پریمځل شوې غټې وریجې پکې اچوي چی پس له معین حرارت څخه ورته دم ورکوي او پس له هغه وازده په ارکــارۍ کــې سره کوي او د شولې د پاسه یې اضافه کوي چی خوندوره شوله تری جوړیږي ٠
د اوګرې یو بل قسم سبوناکه ده چې په شوله کې سابه ورګډوي او د سبوناکې به نامه خوندوره شوله تری جوړیږي چې د هغه د پاسه هم د وازدې یا غوړیو جغ باسي ٠

د اوګرې نور اقسام زموږ د ګران هیو ادو په نــور ولایاتو کې هم مروج دی لکه د پکتیا او خوست په مناتقو کې چــې د ډنډکي په نامه یې یادوي او پخول یې د لغمانۍ اوګرې سره فرق لــري ٠ همدا رنګه د کابل په شمال کې لکه ګلدره ، شکردره او غوربند کــې چې د شولې غوربندي په نامه یادیږي په هغه کې کوفته ، لوبیا او ترخه مرچ ورګډوي٠

باید وویل شي دغټو وریجو رواج د شرقي هند وچین څخه افغانستان ته انتقال شوی چې د پخولو ترتیب یې د نورو هیوادو سره توپیر لري ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې داوګرې یا غټوو ریجو د استفادې ترڅنګ د مینو وریجو څخه چې د سرده دریدونې او یا ګرمه وریجو په نامه یې یادوي هم استفاده کیږي او دلغمان په مختلفو سیمو کې لکه د الیشنګ او الینګار په درو کې ، د چاردهي ، حیدر خاني ، ماشه خیل مندروړ ، قرغیو او ډیرونورو ځایو کې کرل کیږي .

لغمانۍ وریجې زموږ په وطن کې خاص شهرت لري او د هغه څخه خوندور پلو ، دمپخت ، شکربته او قابلي پلو پخوي چې زموږ د هیوادوالو دسترخوان ته ځانګړی خوند او رنګ ورکوي .

تیر یادونه

خـړ سیندونه سیلابونـه مـې یادیږي
د وطن شنه شنــه فصلونه مې یـادیږي

د ودونـــو او دودونــــو رواجـونـو
ها دیرې ها مـجـلسونــه مـې یادیږي

سندریزخوږې نغمې دحجرو مینځ کې
ها ګـیسونـه او کـټونـه مې یادیږي

د مــرغیوګـنه ګـونـه او سیـــلونه
د چق مق ټوپــک غږونه مـــې یادیږي

د قزلاقو اویارمخــچو پــه موسم کې
د دامان د غره دامــونــه مـې یادیږي

په جوزا کــې د تـوتانـو په موسم کې
د فــصـــلونو درمنـدونـه مې یادیږي

مصلــی اوددرمند شاخۍ په لاس کې
تورچنګړلوی لوی چجونه مې یادیږي

د دهقان په لاس چې تیګه دمیـزان شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپکۍ او خجورونه مې یادیږي

د چینی نه د اوبو منګی په سر کې
ها د پیغلو کتارونه مې یادیږي

مړ اوبل داوربلکو الوتنې
د بامو د سر خوبونه مې یادیږي

په اختر کې د ځوانانو ډلې ډلې
ها میلې او اتڼونه مې یادیږي

د پی مخو ښکلو پیغلو بیر او بار کې
هغه لوی لوی زیارتونه مې یادیږي

رنګ په رنګ ښکلې جامې د طاعتونو
په مسجد کې ښه وعظونه مې یادیږي

څو مره ښکلې څه ښایسته کلي باندې دي
جم او جوش د بازارونو مې یادیږي

یادول یې زیاتوي د زړه دردونه
افغاني ها تیر وختونه مې یادیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه برخه
په لغمان کې اوسیدونکي قامونه او پرګنې

درنو لوستونکو!

دکتور محمد سعید «سعید افغاني» په خپل کتاب کې چې)زما ژوند (په نامه یادیږي او په کال) 1365 (هجري کې خپور شوی په لغمان کې اوسیدونکي قامونه او پرګنې په لاندې ډول شرحه او معرفي کړي دي:

اول: « ساپي »

په افغانستان کې د صافیو قوم یو لوی او مشهور قوم دی چې وایي ددوئ اول نیکه د قندهار دغوړی مرغی څخه راغلي دي او ددوئ نسبي سلسله د پښتنو په قامونو کې په درانیو باندې ګډیږي، وایي صافي په غلجیو نه ګډیږي بلکه د غلجیو سره د درانیو په وسیله ورورګلوي لري .

دصافیو د قامونو غټې ریښې په لاندې ډول دي .

الف–ودیر

ب-ګربز

ج–مسود

د « ساپیو » د قوم پرګنې په ټول افغانستان کې خپرې دي خو دافغانستان په شمالي برخه کې ، کوه « ساپي » محمود راقي ، کو هستان ، او تګاب ددوئ اصلي او مهم مرکزونه دي ا و په مشرقي کې د کنړ « ساپیان » شهرت لري او هغه ځای دخوکۍ په لسوالۍ ، با ډ یل،مز ار ، دپیچ په دره ، د سر حد څخه اخوا په سره کمر او د کنر په نورو سیمو کې اوسیري. ساپي به کامه کې لویه سیمه لري ، ساپي په لغمان کې دعمرزیو ، سالاب ، ګرګړ ،باړیخی ، صبر اباد ، په سیمو کې هستوګنه لري ، په الینګار کې نازي هم « سا پیان» دی .

وایي: چې په کوزه پښتونخوا کې وزیر هم په اصل کې د ودیر صافیو یوه ریښه او مسود یې بله ریښه ده .

دلغمان په عمرزیو کې صافیان په درې پلرونو تقسیم شویدي .

۱- د خیر محمد بابا اولاده ده چې د خیر اباد کلی یې مرکز دی او لاندې ریښې لري.

پایه خیل ، یاسین خیل ، تورخیل ، ایاز .

۲- د عبدالمحمد بابا اولاده چې په ادو خیلو مشهور دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دابراهیم باباچې په ابرهیم خیلو یادیږي اوس په عمرزیي کې دخیر محمد بابا اولاده دیره ده خلک عاجز او په اقتصادي فشار مواجه دي، ولی دغه خلک ډیرزړه ور او په میړ انې شهرت لري.

دویم: د ساک ، سهاک:

دساک قوم د لغمان ولایت په مرکزي سیمو کې اوسیږي او ددوئ ریښې موسی خیل او شمشیر خیل دي اود افغانستان په نورو سیمو کې هم هستوګنه لري ۰

دریم - تره خیل:

دوئ د لغمان ولایت د تندیو په کلي کې اوسیږي او زیاتره یې دکابل شمال شرق خواته د ترخیلو په قریه کې هستوګنه لري چې ددوئ یو څو با اعتباره خلک د وخت ددربار قابچي باشیان وه او د پورا اعتبار خاوندان کڼل کیدل ۰

څلورم: رستم خیل:

ددوئ څه میشته کورونه د لغمان د ارمل به قریه کې اوسیږي او څه نور یې کوچیان دي چې داوړي په موسم کې یخو سیموته ځي اوپه ژمي کې بیرته لغمان ته راځي،مالداري اوسودا ګري ددوئ کسب دی ۰

پنځم – خروټي:

دوئ دلغمان د عمرزیو د علاقې په جنوبي برخه او د افغانستان په نورو برخو کې اوسیږي او ډیر مشهور قام دی ۰

شپږم: عبدالرحیم زي :

دلغمان ولایت د مندروړ په سیمه کې اوسیږي او په کابل کې هم کورونه لري په دوئ کې ښه با همته خلک تیرشوي دي ۰

اوم -هودخیل:

دوئ په ودخیلو شهرت لري او د لغمان د قرغیو د ولسوالۍ په برخه کې لویه سیمه لري او پــه کابل کې د کابل شرقي خوا ته اوسیږي.

اتم - جبار خیل:

دوئ دلغمان د قرغیو د ولسوالۍ په سیمه کې معزز کورنۍ دي. په دوئ کې د قامي ملي مشران اوتاریخي خلک تیر شویدي ۰

نهم - تره کي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ دلغمان دولایت په ځینو سیمو کې میشته او کوچي کورونه لري او اوښانو او څارویو په روزنه مصروف دي او د افغانستا په غزني او قندهار کې شتون لري.

لسم - پشه ئي:

دوئ دلغمان ولایت تر ځنګ یوه کلی لري چې د پشه ئي کلي په نامه یادیږي ، دوئ ځانته خاصه ژبه لري چې هغه هم په پشه ئي یادیږي . دغه ولس د الیشنک د درې په لوړو برخو لکه دولت شاه او فراجغان کې هم او سیږي او په پشه ئي ژبه خبرې کوي ۰

یولسم - هزار میښ:

دوئ دلغمان ولایت د تیرګړو په علاقه کې پراته دي او غریبکاره خلک دي ۰

دولسم - میچن خیل:

دوئ دلغمان د عمرزیو د علاقې شمال ته یو لوی کلی لري دوئ هرې خوا ګرځي او د نظرانې په ټولولو کې مصروف او دښه مهارت خاوندان دي ۰

دیارلسم - ناصر:

دوئ دلغمان ولایت د مندروړ د سیمې په جنوبي برخو کې ، او همداغسې د کابل شکردره او د افغانستان په نورو سیمو کې اوسیږي دا خلک زړور او جنګیالی دي ۰

څوارلسم – اکاخیل:

دوئ هم دلغمان د عمرزیو دمنطقې په شمالي برخه کې میشته او کورونه لري د اوښانو او رمو روزنه کوي او د غره څخه لرګي راوړي او خرڅوي یې ۰

پنځلسم – دیګان) دهکان):

دوئ په دري خبرې کوي او کورونه یې د افغانستان په نورو سیمو کې هم شته ۰

شپاړسم – محمد زي:

دوئ ځای ځای کورونه لري او د محمد زیو پا د شاهي کورنۍ په وجه دوئ هر چیرې ښې آبادې ځمکې تر لاسه کړې دي ۰

اولسم - ریکا ګان:

دوئ دلغمان ولایت د چاردهي په علاقه کې محدود کورونه لري او دکابل ریکا خانه ددوئ اصلې مرکز دی.

اتلسم - عمرخیل:

دوئ دلغمان د چاردهي) شاه ګذربابا او قلعه اخوند کلي تر ځنګ (کې زمینداره کورنۍ د ي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کابل په میدان کې هم زیاتې ځمکې لري ۰

نولسم - وریا خیل:

دوئ د لغمان د ولایت د عمرزیو د علاقې په لر او بر کې هستوګنه لري او خلک یې کاریګر او دهقان کاره دي دوئ د کابل په پغمان او دبغلان دولایت په مرکز کې هم ځمکې او کورونه لري.

شلم – وردګ:

دوئ دلغمان ولایت د عمرزیو دعلاقې په جنوبي برخو کې او سیږي او په کابل کې د وردګو په علاقه کې مشهور قوم دی ، په دوئ کې ښه د کار او میړانې خلک تیر شویدي او د انګلیسانو داستعمار په مقابل کې د غازي محمدجان خان مبارزه د هیریدو نه ده دا قام تل په سیاسي جریاناتو کې لاس او برخه لري ۰

یو یشتم - تاجک:

دوئ په لغمان او د افغانستان په نورو ولایاتو کې او سیږي ژبه یې دري ده۰ چې دفارسي ژبې سره لږ تو پیر لري. وایي دري د دربار ښخه اخستل شوی او دا ژبه یو وخت د درباریانو ژبه وه ۰

دوه ویشتم– میرعلي خیل : دوئ دلغمان د باد پښ په علاقه او نورو سیمو کې او سیږي ۰

درویشتم - نیازي:

دوئ دلغمان د ولایت داعلینګار په سیمه کې پراته دي ددوئ کورونه د کابل جنوبي خواته هم شته ، وایي دوئ د صافیو یوه ریښه ده۰ ښوک وائي: چې دوئ مستانه کورنۍ ده.

نیازي په کندوز اوخان آباد کې هم ځمکې اوکورونه لري ،چې غټ کلي ئې ملرغی نومیږي نیازي د پاکستان د پنجاب په سیمه کې هم ډیر شمیر او سیږي. نیازي د تخار ولایات د تالقان دمرکز او مربوطاتو کې لکه دقو لبرس په سیمه هم او سیږي ، خصوصآ په قو لبرس کې ډیرې ځمکې او کورونه لري.

څلورویشتم -اړوکي:

دوئ د لغمان د الینګار په منطقه کې اوسیږي او ددوئ تر ښنګ خانې او اختیار خیلو په نامه نور پښتانه قامونه هم پراته دي ۰

پنځه ویشتم _ الکوزي)الکوځي):

دوئ په لغمان کې لږې کورنۍ پیدا کیږی مګر د افغانستان په نورو ولایاتو کې هم شته او مشهور قام دی۰

شپږویشتم: سادات:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ دحضرت محمد صلی الله علیه وسلم اولاده ده په لغمان کې ځای په ځای کورونه لري ، دوئ ته میران او پاچایان هم وایي په لغمان کې خواجه ګـان د ابوبکر صـدیق) رض («حضرات» او د حضرت عمر فاروق اولاده هم شته ۰

اوه ویشتم - لطف الله خیل: دوئ دلغمان ولایت د تیر ګړو خانان او هلته د سنګ تو ودې) سنګ تودو (د قریه اوسیدونکي دي۰

اته ویشتم – بابکر خیل : دوئ د لغمان ولایت د الینګار د سیمې مشهور خانان دی او په کابل کې هم کورونه لري ، او درباري خلک ؤ.

نه ویشتم – نورستاني:

په لغمان کې ددوئ کورونه شته خو د لغمان شمال ته د نور ستان سیمه یوه لوی ولایت دی چې اکثره یې په ځانګړې ژبه غږیږي)سانسکریت (، دوئ د امیرعبدالرحمن په زمانه کې تابع او مسلمان شویدي د امیر حبیب الله خان په دوره کې ددوئ ډیرې ښځې او نجونې دوینځو په توګه دهغه دربار کې خدمتونه کول. چې د امیر امان الله خان په دوره کې آآزادې کړل شوي۰

د نورستان دخلکو بچیان د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې دربار ته لاره پیدا کړه چې په دې اثر ډیر پاخه او پوره خلک پکې وروزل شول چې بیا ورسته د افغانستان په اجتماعي ، ساختماني سیاست او ازادي په ساحه کې لوی رول درلود ، امیر حبیب الله په لغمان کې د قلع السراج تعمیر او باغ اباد کړ ، دا ځای په ژمي کې د امیر حبیب الله ژمني پلازمینه وه چې د بچې سقاو په وخت کې دا دملت په پیسو اباد شوی تعمیر وران او ویجاړ کړ شو ، امیر حبیب الله خان به د لغمان په کله ګوش کې هم میلې چړچې او شکار کا وه چې اخر هم هلته د شپې له خوا په خیمه کې د یو نامعلوم شخص له خوا وویشتل شو دده د مرګ څخه وروسته دده ځوی امیر امان الله خان باچا شو ۰

دیرشم – درګي: دوئ دلغمان ولایت په شمال شرق د شمنګل په قریه او د درګو د اوبو له پاسه کلو کې اوسیږې او کوچیان هم لري ۰

یو دیرشم – علی خیل:

دوئ د لغمان ولایت په شمال شرق دشمنګل او صابره ډوپی کلي کې اوسیږي او څه کورونه یې په کابل کې هم شته ۰

دودیرشم – ابراهیم خیل: دوئ د لغمان د ولایت د مندروړ په علاقه کې شاو خوا میشته دي ۰

دري دیرشم – محمد خیل : دوی د لغمان په ولایت کې هستوګنه لري ۰

څلور دیرشم – خیرو خیل : دوئ لغمان د ولایت د مندروړ په جنوبي ساحو کې پراته دي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دیرشم – قولان :

دوئ لکه د کوچیانو په شان کابل او مشرقي او په خاصه توګه کابل ، لغمان ته تګ راتګ کوي او د تجارت کسب یې درلود مګر اوس یې په کابل کې ډیر کورونه او تجارتونه پیدا کړي دي ۰

شپږ دیرشم – اهل هنود :

دوئ هم دلغمان ولایت د تیر ګړو په کلي کې ساکن دي او هلته ځانله درمسال لري چې خپل دیني مناسک هلته اجرا کوي دوئ هم تجارت پیشه دي او د تیرکړوپه پخواني بازار او اوس دلغمان په ولایت کې دوکانونه لري۰

درنو لوستونکو!

د لغمان په ولایت کې اکثر خلک په پښتوژبه خبرې کوي او په دوهمه درجه کې دري ژبه ډیرویونکي لري اونورې ژبې یې لکه پشه ئي او نورستاني او شاړي دي چې په اقلیت کې حسابیږي۰ دلغمان ولایت د قامونو او ولسونو په ریښنو کې زیاتې مطالعې او څیړنې ته ضرورت دی او په اقتصادي ، جغرافیوي او تاریخي مسایلو کې یې بحث پوره ریسرچ غواړي ۰

په عمومي لحاظ د لغمان په ولایت کې د قومونو مختلفې پرګنې پیداکیږي او داسې معلومیږي چې دتاریخ په اوږدو کې په لغمان باندې ډیر مختلف انقلابونه ، تحو ولونه او تطورات راغلي دي ، خو ددې ټولو سره سره باید ووایو چې اوس هم دلغمان ولایت اکثره کورونه د ختو ، پخې یا خامو خښتو کورونه بې نقشې ابادې او په بې نظمه توګه عمومي ژو ند د مشکلاتو او لانجو سره مخامخ دی همدارنګه اوس هم هلته اکثرا د لمړ ی پیړ ی ددورې دودونه ،رواجونه روان دي ۰

د لغمان خلک د زیات طبعي ذکاوت لرونکي دي او خاوره یې د زراعتي او تخنیکي ښه بدلون لپاره اماده ده ۰په ډیر تاسف سره بایدوویل شي چې په لغمان کې دقامونواو پرګنو د نفوسو تراکم ، بې کاري او بې غوري زړه سوزونکی ده چې د قدرت خاوندان باید ورته جدي او خاصه پاملرنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسمه برخه
د لغمان په کلواوبانډو کې د اخترونو رواجونه:

د لغمان په کلوکې د اخترونو دودنـه او رواجونه ډیر په زړه پورې دي، کلي وال د اختر په ورځو کې تفریحي پروګرامونه لري ، هلکانو ته یې مور او پلار نوې جامې رانیسي چې د اختر په سهار هر څوک خپلې نوې جامې اغوندي او د کور د مشرانو سره د اختر د لمانځه لپاره جومات ته ځي، کله چې د اختر لمونځ وشونو د اختر د مبارکۍ لپاره د خپلو خپلوانو او دوستانو کورنو ته ځي ٠

په اخترونو کې د لغمان ولایت په مختلفو سیمو کې لکه د مهتر لام بابا زیارت ، د ولایت په مرکز ، د تیرګړو په پخواني بازار ، د استانې کلی چې د چاردهي په سیمه کې موقعت لري، بي بي هاجره ، بي بي صیب، مندروړ ،قرغه یي ،الیشنګ او الینګار په ولسوالیو کې په زړه پورې پروګرامونه او میلې جوړیږي٠

د کلوهلکان د خپلو مشرانو سره میلې ته ځي ، رنګ شوې هګۍ جنګوي او د کور لپاره ماهي ،څلوبۍ ،کجورې ، وچې او تازه میوې او نور خوندور خوراکي توکي د اختر مبارکۍ کور ته له ځانه سره راوړي ٠

مسلمانان په کال کې دوه مذهبي اخترونه لري چې یو یې کوچنی اختر دی چې د روژې د مبارکې میاشتې له تیریدو څخه وروسته راځي او بل لوی اختر دی چې د کوچني اختر څخه دوه میاشتې او لس ورځې وروسته راځي ٠

په اسلامي هیوادونو کې دغه دواړه اخترونه په ځانګړیو مذهبي او دودیزو مراسمو سره نمانځي چې په یادشوو هیوادونو کې د اخترونو مذهبی مراسم یو ډول او په دودیزو برخو کې له یو بل سره تو پیر لري٠

خلک د اختر له لمانځه وروسته خپل کورونو ته ځي په کور کې کشران مشرانو ته د اختر مبارکي ورکوي او بیا نږدې ګاونډ کورونو ته ورځي او له یوه کور څخه بل کور ته ورځي او د اختر مبارکي له یوې مخې پیل کیږي٠

که څوک د قرباني کولو نیت لري نو کوچنی حیوان لکه وزه او یا پسه په کور کې قرباني کوي او که څوک په لوی ځاروي کې شریک وي لکه غوا ،غویي، اوښ، مېښه ،نو بیا په لوی ځاروي کې اوه تنه شریک کیږي٠

د شرعي اصولو له مخې د قربانۍ غوښه په درو برابرو برخو ویشي ،یوه برخه یې ځان لپاره جلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او بله برخه د بیوزلو لپاره او دریمه برخه د خپلو خپلوانو لپاره جلا کوي چې بیوزلو او خپلوانو ته په تقسیم سره غوښه ورلیږي.

خو په ځینو سیمو کې بیا د قرباني غوښه په درو برخو نه ویشي. د خپلو او بیوزلو برخه د اختر په ورځو کې پخوي او هر څوک چې ورکره ورځي هماغه غوښه ورته راوړي. د اختر په ورځو کې هغه خلک چې له یو بل نه خپه وي د لاسه کیږي او کینې له منځه وړي.

ښځې او په ځانګړې توګه پېغلې نجونې د اختر په ورځو کې ډلې ډلې زیارتونو ته ځي چې له ډېرو لیرو ځایونو نه، مشهورو زیارتونو ته رواني وي او د ورځې ډېره برخه هلته تېروي.

د اختر په شپو ورځو کې د خواړو شیانو اخېستل زیات وي، ډېری سوداګر کلچې، میټایي، کیک او هګۍ راوړي او د روژې وروستۍ اوونۍ کې د همدې توکو د خرڅونې له امله بازارونه له ګڼې ګونې ډک شي

غواړم په دې برخه کې ستاسو توجه خپلې یوې لنډې ادبي ټوټې ته چې سر لیک یې دی کوم اختر؟ راوګرزوم :

کوم اختر؟

زموږ د کلي د تروږمۍ ماښام ځخه څو شیبې د مخه د کلي یو تنکي لس کلن هلک خوشحاله بریښیده ،دهلک دخوشالۍ علت یو هم دا وه چې هغه د سبا ورځې د اختر د راتګ ځخه خبر شوي وه. هلک ته د هغه مور او پلار د اختر لپاره نوي جامې ،څپلې او واسکټ رانیولې وه چې هغه په همدې ماذیګر قضا د سبا ورځې نوې جامې او دنړدې دوستانو د اختر مبارکۍ تحفې په خپل وجود کې تمثیلولې او همدا وجه وه چې هلک ته یې خوشحاله بڼه ورکړې وه، په رښتیا سره کوم اختر چې ماشوم ته سبا راتلونکی وه، نه تنها هغه ته بلکې د کلي ټولو او سیدونکو ته یې د خوشحالي زیری ورکاوه.

هو ،کوم اختر ؟ د کوراو کلي اختر ،او که د مهاجر و اختر ،کوم چې د خپل کور ،کلیو او باڼډو څخه لرې په پردي وطن کې لمانځي ؟ دا یو څرګنده خبره ده چې اختر هر چاته هر چیرې او په هر ځای کې چې وي پوره او یا نیمه خوله خندا او خوښي وربښي.

نوا اختر کوم اختر؟

دا د ځوانانو د خوښیو اختر
د پیغلو نجنو د ټالیو اختر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کور او کلي اختر
چې لوړ دودونه لري

د سپور او پلي اختر
ښه رواجونه لري

دا د خوښيو اتڼونو اختر
دا دخوشحاله سرودونو اختر

دی دبيوزلو کونډو رنډو اختر
د يتيمانو او بربنډو اختر

د غريبانو او خانانو اختر
د مسلمانو دينداړانو اختر

وي مبارک دې په تمامو خلکو
وي برکت دې په تمامو خلکو

ښه افغاني دود او رسمونه لري
خدايګو چې ښکلي رواجونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسمه برخه

دلغمان د دترګړو دجامع جومات خطيب او د ازادۍ د لياري مبارز مولوي عبدالمجيد

لمړی

خدای بښلی دکتور محمد سعيد) سعيد افغاني (چې دلغمان د ولايت دترګړو دجامع جومات خطيب مولانا عبدالمجيد مشر زوی دی ، په خپل کتاب) زما ژوند (کې د هغه په هکله ليکي:

زما پلار مرحوم عبدالمجيد د لغمان ولايت دعمرزيو د قريې د خيراباد په کلي کې هستوګنه درلوده او دمولوي سيد اميرخوی وه ، مولوي سيد امير چې دخپل وخت کره عالم او د ښه ملي شهرت او اعتبار خاوندوه دلغمان په کله کوټ کې چې دعمرزيو دقريې څخه په جنوب کې تقريبا شپږ ميله لرې موقعت لري او سيده چې د خپلو شاګردانو درسي حلقه يې درلوده او د خپل عمر زياتره مده يې هلته تيره کړې ده او په هغه ځای کې علاوه د تدريس څخه د خلکو د مشکلاتو او پرابلمونو په حلولو کې د زيات ولسي قدرت او اعتبار خاوند وه ۰ مولوي سيد امير هلته کله کوټ ته نژدې د علي خيلو په کلي کې چې دکوزې ډوپۍ په نامه ياديږي د يو مشهور عالم چې په صوفي صاحب مشهور وه دهغه د لور سره نکاح وکړه ، صوفي صاحب په منطقه کې دبا نفوذو اشخاصو څخه وه چې په ډوپۍ کې يې د ځلوښت جريبو په شا او خوا مځکه درلوده ۰

مرحوم مولانا سيد امير ډير شاګردان روزلي دي چې د هغې جملې څخه د تګاب ملا صاحب فضل او مرحوم د هدې صاحب نجم الدين اخونزاده چې په ملا بزرګ مشهور وه د يادولو وړ دي۰

مولوي عبدالمجيد صاحب به قصه کوله هغه وخت چې زه شاګرد وم امير عبدالرحمن خان نجم الدين اخونزاده د هغه د مشهورو ماذونانو سره د تندور خاني په سيمه کې بندي کړی وه ځکه چې هغه د ولسي اعتبار او شهرت څخه برخوردار وه، ملابزرګ چې دخپل وخت دير متقي او مشهور عالم وه زه هغه وخت د هغه تپوس ته جيلخاني ته لاړم او خبر مې ورکړ چې زه د مولوي سيد اميرخوی يم او ستاسو ليدو ته راغلی يم ۰ همغه وه چې زه يې په ډير شوق وغوښتلم او په زياد اعزاز يې روغبړ را سره وکړ او شکر يې وويست چې د مولانا سيد امير صاحب ځوی دومره شوی دی چې زما پوښتنې ته راځي او له ما سره يې ډير لطف وکړ۰ زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادیږي کله چې زه د خپل پلار سره په ورستیو وختو کې تګاب ته لاړم زما پلار د ملا بزرګ صاحب د مقبرې پوښتنه وکړه دهغه قبر یې پیدا کړ او د اخلاص فاتحه یې پرې ولوستله ، د هغه په قبر یوه زړه ګنبده ولاړه وه ۰

وایي چې د مولانا سید امیر تر مړینې وروسته دهغه ځوی مولانا عبدالمجید ډیر وړوکی وه چې د خپل مورنی نیکه صوفي صاحب په کور کې پاته شوی وه ،څرنګه چې مور یې هم په وړکتوب کې مړه شوې وه نو دده تربیه دهغه دمورنۍ نیا په ذمه واخستله ،چې هغه یوه ډیره پرهیز ګاره ښځه وه او اولاد یې نه درلود نو دمولوي صاحب عبدالمجید په روزنه کې یې پوره پاملرنه او اهتمام کوه ۰
څه موده نه وه تیره شوې چې د مولوی صاحب مورنی نیکه صوفي صاحب هم وفات شو او صوفي صاحب بل نارینه اولاد نه درلود او تربوران یې دیر ظالمان وه د هغه د کور مالونه یې چور او مځکه یې ترې ونیوله ۰
مولوی صاحب عبدالمجید به ویل ۰ زموږ په کورنۍ کې زموږ د پوښتنې څوک نه وه او زموږ د پلار د تره ځوی محترم محمد شریف خان هم د خپل پلار فتح محمد خان څخه وړوکی پاته شوی وه نو همدا دلیل وه چې د تربورانو د ناروا په مقابل کې موږ بې وسې وو ۰

څه موده ورسته زما مادري نیا په ما باندې تعلیم شروع کړ ،دهیریدو نه دده چې د لغمان د صبر اباد مولوي سید عالم د ډوبۍ کلي ته زموږ پوښتنې ته راغلی وه په ما یې ډیره مهرباني وکړه او د نصیحت په طرز یې راته وویل ۰ پلار دې مشهور عالم وه ۰ ته ضرور باید د پلار ځای ونیسې ، ځه چیرته د کوم عالم سره دیره شه او صرف او نحوه او نور کتابونه ولوله کوشش وکړه چې وخت درنه عبث تیرنه شي ترڅو ښه عالم درنه جوړ شي ۰

هغه ویل چې د مولوی صاحب سید عالم نصیحت په ما زیاد تاثیر واچوه او دده دلارښونې سره سم مې په زړکړې پیل وکړ په یو ځای او بل ځای کې مې په لږه موده کې صرف نحوه او بیا نور کتابونه ولوستل او بیا مې د منطق او حکمت د کتابونو په لوستلو شروع وکړه او د وخت د څخه مې زدکړه وکړه چې پوره په دې کتابونو کې لایق شوم چې زیادتره مشهورو عالمانو شاګردان به ماته د تدریس لپاره راتلل ۰ ما پدې تحصیل اکتفا ونکړه او د تحصیل او زدکړې په مقصد په ښیوه ، د لغمای په چهارباغ ، قرغیو او مزینه کې دیره شوم او وروسته لدې څخه د تحصیل په مقصد پیښور ته لاړم ،هلته په پیښور ارغشتو او اشنغر کې مې د معنوي ، لوی منطق ، حکمت ، تفسیر ، احادیث ، فقه اصول ،میراث ،ریاضي ،تجوید او نور د وخت مشهور علوم د ښو پیاوړو استادانو څخه ولوستل ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې پـه هغه وخت کې چـا چې به مروج علـوم ولـوستل د وخت د مشهورو علماو بـه ورته تصديق ورکاوه چې د استادی ورډی نو هغه ته به بیامـولوي صاحب ويـل کيده او د مولويتوب پګړی به دده په سر باندې مشهورو علماو په ول تړله ، چې مولوی عبدالمجيدهلته دا افتخار تر لاسه کړی وه ۰

د مولوي صاحب عبدالمجيد د سفر ملګري په دې باور وه چې هغه په ملګرتوب کې د پوره اخلاص خاوند وه ، د ده له ملګرو او ملګرو لدې سره پوره وفا کوله ۰ زما مرحوم پلار مـولانا محمد سعيد سعيد افغاني ليکي چـې زما نه ياديږي چـې زما دمـرحـوم پلار مولوي عبدالمجيد څخه دې چا شکايت کړی وي ،ده به خپل ملګري ډير په احترام يادول او په غياب کې به يې ستاينه کوله همدا وجه وه چې دده ملګروزما سره زما په ژوند کې دهغه په خاطر ښه رويه درلوده ،ده به د خپلو ملګرو څخه خوږې قصې کولې او د خپل سفر ملګري به يې ډيريادول او پـه دې جمله کې دمولوي محمد ابراهيم کامه وال ، مولوي الهام الدين چې د لغمان په کـڅ کې دکجور ملا په نامه يې شهرت درلـود ، دچهارباغ مولـوي عبيدالله ، مـولوي محمد عالـم ، او قـاضي عبدالقدوس د لغمان د چهارباغ څخه ډيرې ښې خاطرې حکايت کولې ، همدارنګه مولـوي عبيدالله او مـولوي محمد عالم صاحب چې په اول کې دهغه د سفر شاګردان وه چې په نتيجه کې ډير ښه عالمان شول ۰

دې ويل دکجورو ملا صاحب په سفرکې دجمعې په شپو کې ديرښه او خواږه اشعار او نعتونه ويل او هغه وخت د هغه يو مشهور ورور وه چې هغه ښه متصوف او مشهور واعظ عالم وه ،هغه په وعظ کې ژړل په مخ او ګيره به يې اوښکې روانې وې ، دې قصه کوله يو وار داسې پيښه شوه چې د کجورو ملا صاحب دغه ورور په وعظ کې ډير وژړل خوکله چـې د وعظ څـخه خلاص شـو نـو په يو خاص مجلس کې ورته وويل: وروره دا څومره زيـات ژاړې ، ژړل ښه کار ندی ستړګوته دې تاوان رسوي او که نـه زه هم کولی شم چې خپل مړ پلار ياخپله مړه مور را ياده کړم او له تا څخه ډ ير وژاړم ۰

مولو ي عبدالمجيد په ټولو مروجو علومـو کې تدريس کاوه خو په منطق او حکمت کې يې ډير شهرت درلودخو دعمر په اخر کې ددې د تصوف جذبه زياته شوه نويې د تفسير،حديث ، فقه ، او تصوف علومو مطالعه زياته کوله همدا وجه وه چې تګاب مشهور متصوف اخونزاده صاحب څخه يې د قادرې طـريقه وکړه ، ددې طريقې په ټولو اذکارو او اورادو کې د مازونۍ مرتبې ته رسيدلی وه او د زياتو مريدانو او مخلصانو خاوند وه۰

څرنګه چې د ښه تقوا او علم خاوند وه نو خلکودی مجبورکړ چې د لغمان ولايت د تيرګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهور او جامع مسجد د خطابت وظیفه هم په غاړه واخلی ، پدې مسجد کې دی ډیر عمر دجمعې په ورځو کې موثرې خطابې ایرادې کړی دی چې دده شهرت د شاګردانو او مرید انو له لیارې نه تنها په لغمان او ننګرهار کې بلکه په ټول افغانستان کې زیات شو ،هغه ډیر ښه اواز او د ژبې فصاحت درلود او د ښه اخلاص او ګذارې خاوند وه ۰ نو همدا وجه وه چې هره ورځ له هرې خوا نه وربانديې د روحي او معنوي استفادې په منظور هجوم وه او دده په ديره کې به لنګر چلیده چې تراوسه پورې په لغمان کې زیات خلک دده د وعظ ،معقولې اونمونې روایتونه کوي۰

مولوی عبدالمجید دامیر عبدالرحمن د پادشاهي د وختونو قصې کولې چې په دې هکله یې داسې ویل: امیرعبدالرحمن په خلکو باندې زیات رغبت اچولی وه اویو اځې دنوم څخه یې خلک بیریدل حتی هغه وخت چې هغه مړشو خلکو د ډارې ډیروخت دده د مرګ روایت قدرې هم نشو کولای ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسمه برخه

دلغمان د ترګړو د جامع جومات خطیب او د ازادۍ د لياري مبارز مولوي عبد المجيد

دوم

مولوي عبدالمجيد د وطن د استقلال او ازادۍ په مبارزه کې پوره او موثره برخه درلوده او د خپل قومي ځوانانو ،مشرانو ، شاګردانــو او پيروانو سره د انګليسانو په مقابل کې دډکې ، تورخم او ناجي په سيمو کې جنګيدلی دی ۰هغه به ويل چې موږ به د شپې له خوا د انګليسانو په عسکري کمپونو داړه اچوله چې په دې اثر به د انګليس عسکر ډيرو لانجو سره مخامخ وه ده به ويل په هغه شپو او ورځو کــې چې صالح محمد خان عسکري افغاني منصبدارمــاتي وخوړه موږ بريد پرينښود بلکه د غرونو په څوکو کې مو د شپې له خوا اورونه ددې لپاره بلول چې تر څو انګليسي عساکر پدې پوه شي چې مجاهدينو د جهاد محاز ندی پرينښودلی او د مقابلې لپاره حاضر دي ۰

مولوي صاحب به ويل: د صالح محمد خان د تيښتې په وجــه پــه دغه ورځ او سباته د مبارزينو معنويات ښه نه وه خو ديني علماوو د مبارزينو معنويات تقويه کول او له بلې خوا مجاهدينو ته د وطن د هرې خوا زيات او تازه مرستې رسيدلې او په ټولو بريدونو کې ملي مقاومت ښه پياوړی شــو چې پدغه برخه کې د ننګرهار او سرحدونــو د اوسيدونکو جذبات د هيرودو نــدی او نه د ساپيوو مهمندو ، شينوارو ، خوږيانو او دباجوړ ځوانانو سربښندنه به د يادوړ وخي ۰

بايد ووايم چې د بلې خوا دا شکست ددې موجب شو چې دپښتونستان د سيمو اوسيدونکې د انګليس د استعمار په ضد را وپاريدل او د هــرې خــوا څخه دميړانې او جهاد غورزنګونه په ډير جوش او خروش پيل شول ،همداوجه وه چې انګليس دې ته متوجه شو چې د اعسکرې بريالیتوب نور هم لانجې زيــاتي کړې او عمومي احساسات يې ددوئ په ضد وپارول ، نو همداوه چې د خپل زيات ويرې په وجه يې په هوايي بمبارد پيل وکړ او غوښتل يې چې په دې ډول په جنګياليو کــې ويره واچوي خو دا کار نور هم خلک د مقاومت لپاره مصمم کړل او د شپې له خوا يې په انګليسي عسکرې کمپونو باندې ډير سخت يرغلونه تر سره کړل ۰

مولانا عبدالمجيد ويل چې په دې جهاد کې ځما خــواږه خواږه ملګری او ياران شهيدان شول او يو وارداسې پيښه شوه چې زموږ داوسيدو په خاصې غونډۍ د بمونو اوريدل شروع شول چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیو بم په اثر موږ د خاورولاندې شوو خودنورو مجاهدینو په مرسته ژوندي له خاورو وویستل شوو ۰

هغه به د جهاد کیسې زیاتې کولې او د خپلو افغانانو میړانه یې په هغه وخت کې زیاته ستایله ۰ ده ویل: افسوس چې د وطن په جهاد کې د ملي مبارزینو سره کافي وسله او ازوقه نه وه بلکه یوائې ددوئ همت اومیړانه وه چې مقابل محاذ ته یې ماته ورکړه ۰هو، اکثره مبارزینو په نیم نس او نیمې تندې خپل د جنګ محاذ ساته ،چا سره شلخی توپک ، چا سره تفنګچه ، چا سره توره او دچا سره یوائې بیل اوکلنګ وه چې د زمرو په شان به یې په اورحملې کولې ۰

ده به ویل: د ژوبلې او مرګ ډاره د چا سره نه وه بلکه پدې عقیدې وه که ژوندی وې د جهاد ثواب در په برخه کیږي اوغازي به وې او که مړ شوې نو د شهادت مرتبه مومې ۰
ده ویل: دوطن یه جهاد کې د مشرقي محاذ یوازې ملي مبارزینو په برکت قوي پاته شوا وعسکري شکست او تیښته د مشرقي خلکو ته لکه د هیوا د د نورو سیمود مجاهدینو په شان د منلووړ نه وه بلکه دهغه وخت واقعات اوپیښې ددې ثبوت ورکوي چې ملي مبارزینو په یوه دوه ورځوکې عسکري خلا هم ډکه کړه باید ووایم چې د صالح محمد خان د تیښتې په وجه د ټولو عسکرو عسکري طاقت له مینځه لاړ نشو بلکه ډیر وړومنصبدارانو یې له کوم عسکري تنظیم څخه خپل د جهاد محاذونه کلک وساتل چې په دې جمله کې سور ناصري جرنیل دخپلو عساکرو سره د تورخم په محاذ کې په پوره میړانې جنګیده ۰

مرحوم محمد شریف کامه وال چې په نجم المدارس کې مدرس وه دا قصه زیاته کوله او ویل به یې چې دصالح محمد خان دتیښتې دوهمه ورځ وه ، زه په تورخم کې وم او په لیاره کې زخمي شوم حرکت مې نشو کولی خو نصیب دا وه چې په ما باندې سور جرنیل مسلح په اسپ سپور د خپلو عسکري ملګرو سره راغی ، زه یې پورته کړم او سور جرنیل دخپل ځان سره په خپل اسپ د شا له خوا سپور کړم او دی په انګلیسانو باندې ډیر له قهره لکه دزمري په شان غړمبیده ۰

ځما پلار مرحوم دکتور محمد سعید) سعید افغاني (لیکي: هغه وخت چې زه په نجم المدارس کې مدیر وم سور جرنیل ژوندی وه او د عمرپه اواخروکې یوځل مدرسې ته راغی ما په خپله حجره کې میلمه کړ اودهغه ډیر احترام او قدر مې وکړ ، د شپې له خوا دده سره قرانکریم او د کارتوسو ډکه تفنګچه وه ۰ وایي چې دده عادت وه چې د عمرتر اخره یې تفنګچه له ځانه سره ګرزوله ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي محمد سعید) سعید افغاني (لیکي چې ځما مرحوم پلار مولوي عبدالمجید به وعظ او تبلیغ دقرانکریم د ایتونو او احادیثو په لوستلو په ډیر خواږه اواز کولواو ځای ځای به یې په مناسب ډول د جلاالدین رومي د مثنوي ،حافظ شیرازي ،ګلستان ، بوستان او داسې نورو کتابونو او د دپښتو شاعرانو شعرونه او منظومې په خواږه اواز لوستلې ۰ هغه به د میا عبدالکریم صاحب اشعارخوښول اوزیات به یې لوستل چې په هغه جمله کې یې دا بیت یې زیات لوسته:

اول دې خوب په بالښتو او بالینچو کړه جانانه
اوس دې د ګورچینجي بازي کړي هر اندامه سره
: یا د حافظ شیرازي دا بیت
شب تاریک بیم موج ګرداب چنین هایل
کجا دانند حال ما سبک ساران ساحل ها
:دا شعرونه یې د عمر په اخره کې زیات لوستل
همه با هوا و هوس ساختی
دمی با مصالح نپرداختی

همنشینان تو در کنج لحد خاک شدند
چشم عبرت بکشا خواجه اګر انسانی
:یا دا بیت
صبح صادق ملهم کافور دارد در بغل
ګر علاج زخم عصیان میکنی بیدارباش

مولوي عبدالمجید یوه وړکی کتابخانه درلو ده چې په هغه کې مختلف علوم موجود وه خو ده به په سفرکې خپل قرانکریم ، دلایل الخیرات او تنبنیه الغافلین کتابونه زیات له ځانه سره ګرزول او لوستل به یې ۰ ده به د تجهید وظایف زیات کول اوجذبو په حالاتو کې یې تصوفي اشعار ویلې او کله به یې ورسره ژړلې هم ۰

ده دنظم په کتابونوکې پوره مهارت درلوداو د اشعارو ګلچین ور سره وه ، ده به دملي او وطني خدمت لپاره هم زیات کار کولو اوضرورت په وخت کې به یې د بیچاره ګانو سره لازمه مرسته کوله ، دی د پوره جرت خاوند وه او په وعظ ، تبلیغ ، جلسواو مرکوکې به یې په صراحت خپل تحلیل وړاندې کوه او کله کله به یې ډیرغټ غټ خلک هم تر تل خو په خلکو باندې دده قهر او غصه دده د اخلاص او بې الایشی په وجه بده نه لږیده ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده سره د ډیرو خلکو اخلاص وه او دده د لیدو لپاره د ډیرو لرې ځایو څخه خلک راتله ، دې به کله د تبلیغ او اصلاح لپاره د لغمان درو غـروکلو او بانډو ته هم تللو او هلتـه به وربـاندې زیات خلک را ټولیدل ، ده به اکثره په پښو منزل کوه چې کله به داس سورلی هم میسره کیده ۰

هغه د پوره ذکاوت خاوندوه او ډیرو باریکیو ته متوجه کیده هغه به ویل: د خدای پاک مخلوق سره د اخـلاص ژوند کول په کاردي او د اخلاص ثمره او نتیجه حتمي ښه په زړه پورې وي ۰
دې د ولایت او کرامت دعوانه کوله حـتی ویـل یې زه سره ددمره وظیفه کولوتر اوسه هم دکـوم کشف او مکاشفي خاوند نه شوم ۰
ده دملاې لنګ د شورش په وخـت کې هغه وخت چې دامیر امان الله خان په ضد انقلاب جوړوه په پغمـان کې یوه لویه جرګه جوړه شوه د خپل قام او دلغمان د ولایت د علماو او دخلکو په وکالت وکیل انتخاب شواو دهغه وخت په لویه جرګه کې یـې فعاله ونـډه درلوده ، دې پـه هغه وخت کې پوهیده چې په امـیر امان الله خان پاندې دکفر فتوا او په دې اثر د افغانستان څخه دهغه وتل ښه کار نه وه ۰ هغه سره لدې چې د دیني پاکې جذبې خاوند وه د استعمار دسیسو ته ښه متوجه وه او د وطن د خیر او سعادت لپاره ډیر هوسیده ۰
هغه ددین څخه دناروا استفادې مخالف وه او دیني علماو لپاره یې په خیراتو ژوند کول نه لوریده همدا وجه وه چې هغه به ویل :
کاشکې دینی علما علاوه د دیانته دخپـل رزق او روزی برابرولو لپاره کار او کسب هم وکړي او داسې نه چې دین ددنیا لپاره وسیله وګرځوي ۰
دې به ویل : دې عـاجـز اوبیچاره ته ګوره چې خپلې نفقې ته حیران دی خو په قرض او سود هم خیر اوخیرات ورکوي او خپل ځان نورهم محتاجوي ۰اوویل به یې چې دې ملا او پیرصاحب ته ګوره چې هرڅه لرې خوبیاهم د یوعاجز او فقیر له لاسه خیراتونه اخلي ۰
ده په هر چا باندې دپـوره عـاطفې اوصلې خاونـد وه او دروحي جذبې په وخت کې به بل ډول ښکاریده او په ځینو حالاتو کې به ورڅخه دتاثر او انفعال چیغه او کریکه هم وتله ۰

هغه مـرحوم مجاهد نجم الدین اخنـداده صاحب ته عقیده درلوده همدا وجه وه چې کال کې بـه یو ځل او کـله دوه ځله هډې ته دده قبر د زیارت دعا له املـه تلو ، ده بـه ویل دا مـرحوم دخپل عصر مبارز وه او دوطن دابادی او ازادی لپـاره یې نـه هیـریدونکي جهادونه او خدمتونه کړي دي ۰ مولوي عبد المجید د تګـاب اخنداده صاحب د مـخلصانو څخه وه او د هغه د ذهد اوتقوا زیاتې قصې کولې ، د نجم الدین اخنداده صاحب د مشهورو ماذونانولکه د سنګر شیخ صاحب ، د بتخاک حضرت صاحب ، د اسلام پورشیـخ صاحب پاچا صـاحب ، د تـرګړو پاچا صاحب ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرکانو میا صاحب ، صوفي صاحب ،چکنور ملا صاحب اونورو علماو د تقوا ، اعتبار او شهرت قصې کولې ۰

مرحوم مولانا عبدالمجید په کال ۱۳۲۰ه ش کې د ژمـي په شپو او ورځوکې مریض شـو او یو څو ورځې پس له مریضي حق ته ورسید ۰

انا لله و انا الیه راجعون

د ده جنازه په ډیر اعجاز پورته شوه او په پوره احترام د لغمان د ولایت د عمرزیو د قریې د خیراباد د کلي په هدیره کـې خاورو ته وسپارل شو ۰

دی فوت شوخو دده دصالحو اعمالو نقش تر اوسه پاتې دی، اوس مونږ دده روحي خوښي او ددی د ښه اعمالو دپیروی او هغه ته پرته له دوعا څخه بله چاره نشته ،نو الهی تـه مونږ تـه دښې پیروي توفیق راکړې او دده په روح کې دې دخپـل رحمت فیضان زیات او دایم وګر ځوې ۰

امین یارب العالمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسمه برخه
د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت
لمړی

د لغمان لرغوني تاریخ او جغرافیوي مــوقعیت پــه اړه څیړونکو او تاریخ پــوهانــو ډیري څیړنې او لیکنې کړې چې پدې برخه کې د هیواد د معاصره څیړونکو او لیکوالا نو ښاغلي شهسوار سنګروال صیب او د ښاغلي پوهنیار ظفر اهتمام د معتبره تاریخي لیکنو او همدا رنګه د انترنیتي پاڼو څخه په زړه پورې او کره مطالب راټــول شوي چې ددې مطالبو یادونه پدې برخه کې لا زم او ضروری ګڼل کیږي٠ هیله ده چې ددې مطالبو په راټــولو لو سره مــو د لغمان تاریخ او د هغه د جغرافیوي موقعت په اړه درنو لوستونکو ته د پام وړ معلومات برابر کړي وي ٠

لغمان (لمپاکا-لمغان)

جغرافیوی موقعیت :

لغمان د افغانستان د ختیځ ولایــتونو څخه دی چې شمال ته یې بدخشان ، سهیل لور ته یې ننګرهار او کــابل ، ختیځ لور ته یې کونړونه او لویدیز پلو ته یې د کاپیسا او کابل ولایتونه پراته دي ،د کیښت او کاشمونډ غره لویدیځ ته د لغمان ولایت د جنوب له خوا رانیولی دی هر څومره چې د لغمان ولایت د جنوب له خوا د شمال په لور پر مخ لاړ شي د ځمکې جــګوالی یې زیاتیږي ٠

لغمان د ځیني روایاتو له مخې د کابل څخه تر پیښوره ټوله سیمه رانیوله دا ځای د هغه پخوانی لیاري پــه سرپروت او یو مهم دمه ځای دی چې له سروبي څخه د باد پیچ یا باد پښ غاښي را پدې خوا په زیړاني دښته کې راتیر شوی او د الیشنګ او الینګار د رودونو د مخامخ کیدو په نقطه کې کوم ځای چې د نــیسا یا لرغونی ښار پروت وه رارسیږي او له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځايه ادينه پــور يا دينپور ، نګاراهار او بله ځانګه يې د ګمبيري په دښته کې کنړونو ته ورغځيدلې ده ۰

دلغمان پراخــتيا ۷۲۱۰ کيلومتره مربــع ده او د نفوسو شميره يې ۳۱۰۶۵۱ کسانو ته رسيږي او په يو کيلو متر مربع مځکه کې يې ۴۳ کسه وګړي ژوند کوي ۰
دلغمان ولايت څلور ولسوالۍ لري چې د قــرغيو ، الينګار ، اليشنګ او تنګراج ولسواليو څخه عبارت دی همدا رنګه دوه علاقه دارۍ لري چې دولت شاه او منډول نوميږي ۰ دلغمان ولايت ټول کلي ۶۴۰ دي ۰

د لغمان لرغونی تاريخ :

لغمان يو مهال دالينايانو د مربوطاتو څخه وه او همدا شان د بودايي مدنيت ددې سيمې مرکزيت بلل کــيده او د اشوکايا دهندي يوريانو د کورنۍ پاچا د دورې ډبرليکونــه او همدا رنګه د درنتې ترځنګ د يو شمير بودايي اثار ودرلودونکي دي هغه چې د څيړونکو او پوهانو د پوره پاملرنې وړ دي ۰
لغمان د افغانستان د نورو ولايتونو په څېر يومهم ولايت دی چې اوږد تاريخ لري د پخوانيو او زړو متونو له مخې د لغمان لرغونی نوم "لمپاکا "دی او د ګندهارا له هغو مهمو ښارونو څخه دی چې دټکسلا نه)تکزيلا (را واخله تر پېښوره او بيا ترکاپيسا اوباميانو پورې به پرې تګ اوراتګ کېده ۰
هغه مهم ښارچې په دغه لــويه لاره اباد وو "نيکايه " يا "مينسه " په نوم يادېده.لرغونپوهــانو د څيړنې له مخې ددغه ښاربنسټ هغه مهال د سکندر له خوا کېښودل شو چې نوموړی دافغانستان
د شمالي سيمو د نيولو نه وروسته دوهم ځل د هندوکش جنوب د پنجشير د سيند په اوږدو کې لـــه کــاپيسا نه د نجراو او تګاو له لارې "لمپاکا " يعنې لغمان ته راورسيد ۰

د لغمان ولايت د ختيزو سيمو په لاره کــې د يونانــي سکندر لپاره د پام وړ وو. نو ځکه يې د "مندوړ "او چارباغ ترمينځ کرغيو ته نږدې د "نيکا " په نوم ښار ودان کړ. يوناني سکندر د بري په موخه خپل پوځ په دوه برخو وويشــه چې يوه برخه يې لــه لغمانه دده په مشرۍ د کنړ له لارې د سوات پــه لور او دلښکرو دويمه بــرخه يې د جنرال "پرويکاس "او "هغستيون " په مشرتابه د کابل او لغمان سيند د جنوب اړخ لورته ترخيبردرې پورې پرمخ لاړ چې پــه پای کې د سکندر ټول ځواکونه په "اندس " يعنې دسيند رود په برخه کې يو ځای شول ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغمان دلرغونتوب یوه بله مهمه بېلگه دا ده چې د لغمان د پلازمېنې نه ښایي د درې میلو په واټن لویدیز لور کرغیو ته نږدې د "شله ټک" د غره په لمنه کې هغه کښل شوي ډبرلیکونه چې په 1348 لېږدیز لمریز کال تر سترگو شول ددغو ډبرلیکونو له "ارامي" لیکدود نه دا ډاگیزه کیږي چې د "اشوکا" د مهال په واکمنۍ کې ښایي کښل شوي وي نو ځکه خو دغه لیکدود دهغه مهال یو ټاکلی زمان په گوته کوي٠
دغه دوه ډبرلیکونه چې د یوه ډبرلیک په څلورمه کرښه کې د (لمکان جتي Lemkan Jiti (نوم گورو له دې څخه دې پایلې ته رسیږو چې لمکان)وروسته لمغان(داوسني لغمان لرغونی نوم دی. که څه هم له دې نه دمخه د لمپاکا په نوم یادېده٠

اشوکا)د بندو سارا زوی او د چندراگوپتا لمسی(د موریا د کورنۍ دریم واکمن وو چې له هندوستان نه راواخله تر ارغنداب پورې ځمکې یې لاندې کړې وې. د اشوکا ډبرلیکونه هغه وخت د لویدیزې نړۍ کارپوهانو ته مشهور شول چې لرغونپوه پوهاند)Marestunمارگستن) او)Altham التهم) وروپېژندل. چې وروسته بیا په دې برخه کې)Perclaned "پرکلند (هم په څېړنو او ژباړنو لاس پورې کړ ٠

په 1949 زیږدي کال د پوهاند "هنیگ" په زیار او نوښت د اشوکا په "ارامي" ډبرلیک چې په لغمان کې تر لاسه شوی وو په دې اړه یوه اوږده او هر اړخیزه مقاله ولیکله شوه چې د لرغونپوهانو له پاره ډېره د پام وړ وگرزېد ٠

څرنگه چې اشوکا یو روحاني شخصیت وو تل به یې د ټولنې اخلاقي اړخ ته پاملرنه کوله نوځکه به یې دا ډول ډبرلیکونه کښل او په داسې یو ځای کې به یې دا کار کاوو چې د هرلیدونکي پام به ورته را گرزېده٠ له لغمان نه سربېره دا ډول لیکنې او انځورونه په کندهار، ننگرهار)درونټه(او ټکسلا کې هم چې ورته ښه لري کښل شوي دي٠

مشهور څېړونکي او تاریخپوه "بیلو "* وایي په هغه مهال به هندوانو گندهارا ته د "شمال جنت" وایه خو د بده مرغه چې د چنگېز د تاړاکونو له بابته هغه ډېرین ښارونه چې د اوسني مهال د ختېنو خښتو په ځای ډېرینې خښتې پکې کارول شوي وې)او هم هغه انځورونه او تصویرونه چې پکې ایستل شوي وو او ځانگړی ارزښت یې درلود (له مینځه لاړل ٠
د گندهارا اوسیدونکو هندوانو ته چې یو مشهور ټاټوبی یې لغمان وو که له یوې خوا دغه سیمه د طبعي ښکلا له بابته په زړه پورې وه خو له بلې خوا ورته د مذهبي دودونو له کبله هم د پام وړ وه٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه په لغمان کې د کندنو له مخې کوم اثار چې د بودیزم او برهمنیزم د مذهبونو په اړه تر لاسه شوي د ډېر ارزښت وړ وو نو ځکه یې د دې دوه لاملونو له پلوه ګندهارا د "شمال جنت "وګانه۰

د مخه مو یادونه وکړه چې لغمان په یوه لویه لار پروت ولایت دی او په لرغوني زمانه کــې هم له سکندر نه را واخله بیا تر ګوډ تېموره پورې تیري کوونکي دغې سېمې ته راغلي دي۰ د تېمور په اړه ویل کیږي چې د پنجشیر له لارې د لغمان الیشنګ ته راغلی و او غوښته یې چې د لغمان نورستان)بلورستان (تــه ځان ورسوي خو نورستان ته په لاره کې یې لس زره سر تیري له مینځه لاړل نو بیا یې د نورستان د سیند په غاړه د الیشنګ په ناجل کې یوه کــلا ودانه کړه چې اوس هم د تېمور کلا په نوم یادیږي ۰

ګوډ تېمور ځکه په ډېرې چټکۍ هغه مهال خپل ځواکونه تر شا کړل چې سرتیرو یې په هغو غرونو او ګړنګونو کې جګړه ونشوه کولای او هره ګړۍ له مینځه تلل نو غوره یې وګڼله چې له دغه سیمې نه پښې سپکې کړي. نوموړي د کټور په دره کې هم یو ډېر لیــک کښلی دی چې دده د تیري ننښه یې ګڼلای شو ۰
دارنګه د لغمان په الیشنګ دره کې د امیر حبیب اله خان په مهال یو ډېرلیک چې د تاریخ نه دمخه پېر پورې اړه لري ترسترګو شوی دی چې پخپله امیر هم هغې کتیبې د لیدلو له پاره ورغلی وو چې عکس یې بیا د مارچ 25 نېــټه)1917 م (چــې د وري لــه پنځمې)1296 ش (سره برابره وه د سراج الاخبار په خپرونه کې خپورشو ۰

کومې انځور شوې کرښې چې په دغه ډبرلیک کې ګورو ښایي چې 5000 کاله دمخه د پخوانۍ ډبرې پېړیو پورې اړه ولـري ځیړونکي په دې اند دي چې دغه کښل شـوې او انځور شوې کرښې له هغو کرښو سره ورته دي چې د سمنګانو په شپاړس)16 (کیلو متري کې تر سترګو شوي۰
د تېرې خبرې په ټینګار نه یوازې د ګوډ تېمور لښکرې نورستان ته نه دي رسېدلي بلکې د سکندر پوځونه هم نورستان تــه پــه لاره کې په ګونډو شول دا ځکه چې د نــورســتـــان طبـعي او جغرافیوي جوړښت داسې دی چې هېڅ بهرني پوځ نه دی ایل کړی۰

څېړونکو دا منلې چې د سکندر پوځونه بلورستان تــه نــه دي رسېدلي خــو هغه وخت چې سکندر لغمان ته ورسېد لکه د مخه مو چې وویل کرغیو ته نږدې یې یو ښار ودان کړ او دغه ښار په نامه یادېده چې دغه " Naisa نومیده هغه ښار ته نږدې وو چې د "نیسا " Naica چې "نیکا ښارد شرابو د ښار په نوم مشهور شو او مذهبي ارزښت یې هم د پام وړ وو. وایي چې دغه ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای ته نږدې وو چېرته چې د الینګار او الیشنګ دواړه سیندونه یوځای کیږي ۰

ځنې څېړونکي وايي چې د "نیسایا" ښار د کونړ په چغسرای کې ودان وو او هغه ځای ته نږدې وو چې د اسمار او پېچ سیندونه سره یو ځای شوي دي ولې ځنې لرغونپوهان وايي چې دغه ښار د ننګرهار په اډه نومي ځای کې اباد وو. "موسیو فوشه" په دې اند دی چې د "نیسه" ښار په کوزني لغمان کې چېرته چې د الینګار او کابل سیندونه سره یو ځای شوي دي ودان وو چې وو چې په تاریخ کې "دیونیزوس " Diwnaisah د ښار د ساتونکي نوم "دیو نیسه هم راغلی دی. په لرغونو تاریخونو کې د الینګار او الیشنګ یادونه ډېره " Diwnaisyus شوې ده آن په ویدي سرودونو کې هم د هغو لسو اریایي ټبرونو د نومونو په لړ کې چې د راوي)پنجاب(د رود په غاړه سره نښتي وو یادونه کړې دا ټبرونه الینا)الینګار او الیشنګ(، بهالانه)د بولان د درې خلک (، شیوا)د سیند غاړې خلک (،پورو)د ګندهارا شاوخوا خلک (، انوپکتیه)د پښتنو ټبر (او نور وو ۰
ولې ځنې دبلورستان خلک هم الینا بولي. یونانیانو ځنې میتولوژیکي پېښې له یونان نه افغانستان ته راوړې دي لکه چې د پرومته زندان یې د هندوکش په یوه سمڅه کې انځور کړی دی۰

ولې پخوا تر دې چې یونانیان خپلې استورې افغانستان ته راوړې زموږ په هېواد کې د)Mahshwara مهشوارا (په نوم د نمانځنې)رب النوع(استوره وه چې د لوړو غرونو ساتونکی یې
باله. نو ویلای شو چې "دیونیزوس" د شرابو یوناني رب النوع نه وو بلکې دا هماغه " مهشوارا " د غرونو ساتونکی دی چې د غرونو په سرونو یې انځورونه تر سترګو شوي دي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوارلسمه او وروستۍ برخه

د لغمان لرغونی تاريخ او جغرافيوي موقعيت

د ويم

ځني څېړونکي د لغمان د لرغونتوب په اړه دا خبره هم کوي چې نو موړی ولايت د افغانستان د ځنو نورو سيمو او ولايتونو په څېر د هندوکش د لرغوني تهذيب له وارثانو څخه دی چــې پــه دوي کې خنجان، اندراب، شتل،سالنګ، پنجشير،نجراو ، تګاو ،کاپيسا ، لغمان، نورستان، چتــرال، سوات، باجوړ، دپامير د غره په لمنه کې مېشت اوسيدونکي اونورد ببلګې په توګه يادولای شو ۰

د) هيوان ښنګ (له څېړنو نه ډاګيزه شوي چې د اومې زيږدي پېړۍ په نيمايي کې له کاپيسا او باګرام نه نيولي تر لغـمان او ننګرهار پورې ددې سيمو اوسيدونکود برهمنيانو ددودونو پــه رڼا کې خپل ځانونه په ايرو لړل او دا کار دکابل برهمن شاهانو هم کاوو خو د صفاريانو د ګواښني له بابته د هبواد جنوبي سيمې له دغو پيروانو او پلويانو څخه پاکې شوې او د غزنويـانو په مهال کې له لغمان او جلال اباد څخه هم د دغه دود لمن ټوله شوه نوموړی وايي:

"زه چې 630 زيږدي کال په دوبي د پنجشير د رود په غاړه ننګرهار ته تلم د کابل او پنجشيردرودپه ګډونځي چې ورتيرشوم د کيڼ لاس خواته مې د لمپاکا)اوسنی لغمان(ولايت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو. تر لمپـــاکا چې ور تیر شوم "نګاراهارای ")ننګرهار (ته ورسیدم ۰

کله چې د تګین کورنۍ الپتګین غزني ونیو او د "لویکانو "کورنۍ یې تر شا کړه نوموړی یو کال په غزني او زابلستان کې واکمن وو. دده له مړینې وروسته بیا غزني او ګردېز پا چا "لویک " د کابل شاه د زوی په مرسته تېری وکړ خو د سبګتګین له لاسه یې ماته وخوړه. سبګتګین پوه شو چې د پښتنو پا چالویک سره دده جګړه پای نه لري نو د خپلې او ښیارۍ له کبله یې له پښتنو سره خېښي او خپلوي وکړه او ځان یې د هغوي زوم کړ. بیا نو د پښتنو په مرسته یې بست، زمینداور، تخارستان ، غور، بامیان او زابل ونیو او همدارنګه د کابل د رود په غاړه د لغمان په سیمه کې د "جیپال " له لښکرو سره مقابله وکړه او د هغه سل زره لښکر یې د پښتنو په زور مات کړ او تر پېښوره پورې ځمکې یې لاندې کړې په دې اړوند نامتو تاریخپوه عتبي او ابن اثیر هم کاږلي دي چې غلجي پښتنو له نوموړي سره ډېره مرسته وکړه او دده ملګري شول ۰

هغه وخت چې سلطان حمید لودي د ملتان واکمن وو نو له لغمان نه تر ملتانه دا ټولې ځمکې دده په واک کې وې. د نوموړي د واکمنۍ هغه لوری چې تر لغمانه پروت وو په "حدود العالم "کې داسې راغلي دي: "دا هغه سیمه وه چې د "لمغان "د سیند په غاړه پرته وه، لمغان یو ودان ښار وو، د سوداګرۍ چارې په کې پرمختللې وې او ډېر سوداګر په دغه ښار کې مېشت او استوګن وو. ډېرو او سپېدونکو لمغانانو به بوتانو ته عبادت کاوو. په لمپاکا کې ډېرې وریځې کېږي هوا یې نرمه او پسته ده له ساز او اواز سره مینه لري، اوښیاران او تېز فکره خلک دي۰

د کابل مجلې 5 کال 6ګڼه کې هم د لغمان ولایت په اړه داسې لولو : "ددې سیمې ځنې برخې په هغه مهال کې د کاپیسا د پاچا تر لاس لاندې وې چې جنوب ختیز ته یې د ننګرهار لوی ښار پروت دی. "
دارنګه یو ځل بیا د حدودالعالم یادونه کوو چې د لغمان په اړه یې لیکلي دي: "دینور لمغان د سین پر دابله غاړه د لمغان د ښار په برابر یو بل ودان ښار وو چې د خراسان سوداګر هلته او سپېدل ۰

د اسلام د سپېڅلي دین له خپرېدو نه وروسته لغمان)پخواني نومونه لمغان او لمپاکا (هغه اوسنی نوم دی چې د لرغونو نومونو په ځای اوس په همدغه نوم یادیږي. یوه ښېرازه غوړېدلې سېمه ده چې له پخوا نه اباده او سمسوره وه.
هغه کډوال چې د هېواد له بېلابېلو سېمو څخه را کډه شوي دي یو شمېر ډېر د بېلابېلو قومونو او توکمونو خیلو نه په لغمان کې ودان دي د اوسنیو سر شمېرنو لـه مخې په سلو کې 73

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه، په سلو کې 14نورستاني)که څه هم اوس نورستان مستقل ولایت دی (په سلو کې 12 پشه يي)شاړي (، همدارنګه نور وروڼه قومونـه لکه تاجک، عـرب، هندوان، ګـوجر، سادات او نور ددې ولایت اوسېدنکي دي. پلازمېنه يې د مهترلام ښار دی او مهمې ولسوالۍ يې الينګار، اليشنګ، قرغه يي او دولت شاه نومېږي٠

دلغمان دا يادې شوې اولسوالۍ ځکه مشهورې دي چې د سکندر پوځونه کرغيو ته نږدې په يوه ودان ښارکې پراته وو.)الينا (لکه څنګه چې يې دمخه يادونه وشوه د آريايي لسو قبيلو څخه يوه قبيله وه چې په الينګار، اليشنګ، نورستان او د لغمان پـه نورو سېمو کې استوګن وو چې اوس يې هم) ګار- شنګ (د " الينا "لرغونی نوم خوندي کړی دی. دارنګه دلغمان دپلازمېنې مهترلمک)مهترلام (په اړه هم ویل کېږي چې پخپله هيوان څنګ هم د اګست په 15 نېټه په 630)زيږدي (کې د کاپيسا له لارې نه دې ځايته رسېدلی دی. ده ته ډاګيزه شوه چې دلته د لسوتيګو)ډبرو (په شاوخوا کې عبادت ځايونه جوړ وو چې د سيمې نوم يې "لان پو ")چې په سنسګرت کې لمپاکا (و. دلته دوه ډبر ليکونه هم وو چې د يوه ډبر ليک په درېمه کرښه کې د "لمک " توری کښل شوی وو. ښايي چې دغه د مهترلمک او يا مهترلام نوم وي او يا دا چې "مهترلام " نـوم دی او "لمک ")لمکان=لمغان=لغمان=لمپاکا (يې تخلص دی چې په زړو متونو کې لمک =لمکان د اوسني لغمان لرغونی نوم دی٠
سکندر چې کله هندوکش ته راورسيد د غرونو دا لړۍ يې د نړۍ پای وګڼله او دايې " قفقاز "د هندي قفقاز په صفت "کوکاکوس انديکوس " وباله چې دهندوکش اوسنې نوم هم "انديکس " نه مينځته راغلی دی٠

هره خبره چې وي وي به خو کله چې سکندردلته را ورسېد ددې ښکلي ښار پاچا)Bacuse " بکوس (

چـې دشرابـو رب النوع وولـه نومـوړي سره وليدل او غـوښتنه يې تـرې وکـړه چـې ددې ښار د اوسېدونکو ازادي ته درناوی وکړي٠
سکندر بيا د "بکوس " غوښتنه او وړانديز ومانه نو ځکه يې د تيري نه لاس واخست ... هغه مهال چې دسکندر پوځونه د لغمان له دغې سېمې نه په دوه برخو وويشل شول چې يو شمېر يې د سکندر په مشرۍ د کونړ له لارې سوات ته او بـله ډله د خيبر له لارې روانـه شوه. دا دواړه ډلـې په اټک کې يوځای شوې او د ټکسلا پاچا "امبي "ته يې ځواب ولېږه ، هغه هم له سکندر سره روغه جوړه وکړه خو د لغمان د واکمن په څېر يې خپل وړانديز ورغبرګ کړ٠

ځنې په دې اند دي چې لمک د لغمان لرغونی نوم دی او "مهتر "دمشر په مانا دی. "مهتر لمک "يانې د لغمان مشر يا پاچاوه٠د ويدي په سندرو کې چې تقريبا 14 سوه کاله تر مـيلاد د مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اريايي رو حانيو نو او شعراوو له خواجوړ شوي دي، دلغمان نوم د "لامهک " په شکل ذکر شوی دی " سر مـحقق بختانی، ژبـﺒړنه ، 210 او 211 مـخونه دا سې روايتونه هم شته چې هغه مهال لغما ن په لر او بر وېشل شوی و. کوزنۍ برخې ته يې " بهالانا " ويلې او برنۍ برخې ته يې "لامهکا ". د لامهکا اوسنی نوم لـعمان او د بـهالانا اوسنی نـوم "بولان" دی چې د کرغيو ولسوالۍ پورې اړه لري شايي دا خبره هم د حقيقت نه لرې نه وي چې پر دې خاوره به دا دوه توکمه اباد وو ٠

مهترلمک)ع(

مهترلمک د نوح)ع(پلار دی ښځه يې قيـنوش د نوح مـوروه . او په حقه پېغمبر تېرشوی دی نوح ع دحضرت ادم ع د کوزيدو څخه) ۱۶۴۲ (کاله وروسته پېغمبري تـه رسېدلی. د لمـک ع پلار «متوشلخ»، نېکه يې اختوخ او غور نېکه يې« يارد» وو ؛کله چې د نوح ع کښتۍ کېنا سته يو شمېر وګـړي دمهترلمک)ع(او دده ورور نورلام) رح(او خورېې بـي بـي حاجـرې سره يو ځای د نورستان په لاره اوسني الينګارته راغلل،خلک يې حق دين ته رابلل او بيا په بېلابېلو ځايونو کې مېشته شول ٠

تاريخي روايات وايي چې لمک په لغمان کـې وفات شو ،خور او ورور يې هم په الينګار کې وفات شوي چې مشهور زيارتونه پرې جوړدي خورېې دهرمل او مـيداني ترمينځ د بې بې حاجرې په نوم زيارت لري او وروريې نورلام صا حب د نورلام صا حب دره کې په زيارت کلي کې ښخ دی ٠

په مهترلام بابا ، سلطان محمود يوه ښکـلې ماڼۍ جوړه کړې،ځکه هغه څوځله خوب لېدلی ؤچې دی پېغمبردی او پـه دښته کې پروت دی هـمدا رنګه دمهترلمک د پېغمـبري په هکله د مشهور روحاني شخصيت د کچورې ملا صاحب وېناوې چې تل يې ويلي: هو !مهترلام با با په حقه پېغمبر دی هم د ثبوت وړ ده٠

دمهترلام با با د مزار خواته يو ستر باغ او حضيره)هديره (ده په دې هديره کې ستراو مشهورکسان لکه: يوسف خان د غازي محمد نادر خان شهيد پلار، شهزاده فريدون،غازي محمد شاه خان بابکر خېل ،فيض محمد خان او نور غازيان ښخ دي. اوزيارتو ته يې خلک له لرې ځايوڅخه راځي پخوا به لـه هندا وپنجا ب نـه هم د لته خلک او ګـرځندويـان راتلل د پنجشنبې اوجمعې پـه ورځـو به په ځانګړې ډ ول دلته د سا ز،سند رو او مـذهبي موسيقۍ په لس ګـونو ډلې مـوجودي وې شپه او ورځ به يې مينه وال په وجّد او مستۍ را وستل دغه دود اوس هم په پسرلي کې لمانځل کېږي ٠

Www.Afghannang.Com
Afghannang@hotmail.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library